

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Психологічні особливості аб'юзивних стосунків під час воєнного
стану**

Здобувача (ки) 2 курсу ПМ-221 групи
Спеціальності 053 Психологія
Освітньо-професійна програма
Клінічна психологія
Алікіної К.О.
(прізвище та ініціали)
Керівник
д.психол.н.,проф
Максимова Н.Ю.
(вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології та кафедри соціальної психології

Протокол № 10 від « 24 » червня 2024р.

Зав. кафедри клінічної психології

д.психол.н., с.н.с., Лисенко І.П.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Зав. кафедри соціальної психології

к.психол.н., Трофімова Д.О.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Київ–2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ПРОЯВІВ АБ'ЮЗИВНИХ СТОСУНКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	8
1.1. Аб'юзивні стосунки як психологічний феномен.....	8
1.2. Прояви аб'юзу у взаємостосунках партнерів.....	13
1.3. Концептуалізація та особливості проявів аб'юзивних стосунків під час війни.....	19
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ АБ'ЮЗИВНИХ СТОСУНКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	30
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....	30
2.2. Характеристика вибірки дослідження.....	35
Висновки до розділу 2.....	39
РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	40
3.1. Аналіз та інтерпретація отриманих даних.....	40
3.2. Огляд психопрофілактичних програм аб'юзу в партнерських стосунках.....	57
Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність. Проблема особистостей, які стикнулися з аб'юзивними стосунками в умовах надзвичайних ситуацій, серед яких мають місце воєнні події, залишається мало вивченою як в українській науковій літературі, так і в зарубіжній. Російсько-українська війна завдала значної шкоди багатьом сферам існування. Воєнний стан створює специфічні умови для функціонування суспільства, що зумовлює зростання рівня стресу, відчуття страху, невизначеності та ін. Для багатьох людей основним джерелом взаємодії виявились члени сім'ї та партнери, які не емігрували. Описані чинники можуть значно впливати на міжособистісні стосунки, підвищуючи ймовірність виникнення аб'юзивних взаємодій. Тривалі періоди стресу та напруги можуть призвести до погіршення психічного здоров'я, що, у свою чергу, може спровокувати агресивну поведінку. Вивчення психологічних особливостей аб'юзивних стосунків під час воєнного стану допоможе краще розуміти механізми виникнення насильства та розробити ефективні стратегії для профілактики та надання кваліфікованої психологічної допомоги постраждалим (емоційно, фізично, економічно, тощо) особам.

Згідно статистичним даним від Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), близько 27% жінок та дівчат зазнавали різних форм (економічного, психологічного, фізичного, тощо) насильства з боку партнера в романтичних стосунках (Sardinha, Maheu-Giroux, Stöckl, Meyer & García-Moreno, 2022). Схожі результати спостерігаємо і в українських статистичних звітах про насильство у відносинах: близька 26% дівчат та жінок зазнавали різних форм насильства з боку партнера; в цьому ж звіті повідомляється про показник в 65 % випадків емоційного насильства над жінками (ОБСЄ, 2019). Тому насильство у партнерських стосунках є поширеною проблемою в Україні, від якої у більшості зареєстрованих випадків, потерпають саме жінки.

В дослідженнях зарубіжних вчених вказується, що ті, хто повернувся з війни, виявляють більше агресивність по відношенню до своїх партнерів. Припускається, що насильство спричинене психологічними та психічними

розладами, пов'язаними з травмою війни. Війна разом із соціальними супутніми обставинами робить партнерські стосунки особливо вразливими до посилення психологічного та фізичного насильства по відношенню до партнеру.

Перераховані вище аспекти представлені з метою висвітлити лише деякі проблеми, з якими зіткнулися партнери в період війни: стрес, конфліктність відносин і насильство в них. В рамках цього дослідження нас цікавить те, як війна впливала на стосунки і який зміст носять прояви аб'юзу у відносинах. Досвід, з яким стикнулася Україна в контексті війни, є унікальним, що свідчить про виражену **новизну дослідження**.

Теоретико-методологічна база дослідження.

Проблема вивчення насильства в партнерських стосунках в умовах надзвичайних ситуацій розкривається в роботах таких українських вчених, як А. Андросова, А. Блага, І. Ботнарченко, Н. Мілорадова, О. Гриньків та ін. Серед зарубіжних дослідників вивчення проблеми знаходимо в роботах таких вчених, як I. Arias, P. Johnson, D. Gonzalez, S. Steinmetz, M. Morash, H. Bui, T. Orzeck, R. Saile, F. Neuner, M. Scott, M. Stanley, G. Ryan, K. Galena, J. Howard, K. Baucom, P. Amato, A. Barton, X. Chen, A. Christensen, N. Perry, S. Reina, K. Halford., M. Sanders, K. Wilson, A. Hannan, I. Jacobson, T. Hooper, S. Meyer, M. Cascardi, D. Parrott, M. Saladin, D. Riggs, F. Weathers, J. Seltzer, S. Stanley, G. Rhoades, H. Markman, L. Ritchie, A. Travers, T. Cunningham, C. Armour, M. Hansen та ін.

Та незважаючи на наявну кількість сучасних досліджень, тема вивчення залишається недостатньо предметно теоретично викладена та емпірично досліджена, що надає даній дипломній роботі особливої **актуальності**.

Об'єкт дослідження: аб'юзивні стосунки.

Предмет дослідження: психологічні особливості аб'юзивних партнерських стосунків в умовах воєнного стану.

Мета дипломної роботи: вивчення психологічних проявів аб'юзивних партнерських стосунків під час воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та описати теоретичні підходи до визначення поняття аб'юзивних стосунків в зарубіжній та українській літературі.
2. Розглянути особливості проявів аб'юзивних стосунків під час воєнного стану.
3. Розробити дизайн емпіричного дослідження.
4. Емпірично виявити особливості змісту проявів аб'юзу в партнерських стосунках в умовах війни.
5. Описати психопрофілактичні програми аб'юзу в партнерських стосунках.

Вибірку дослідження склали 60 жінок вікової категорії 22-33 років, більше року перебувають у романтичних стосунках разом із своїм партнером. Всі респонденти не мали досвіду еміграції, проживали у Києві та Львові починаючи від 24 лютого 2022 року. Партнери жінок не мали досвіду військової служби.

Були використані наступні **методи дослідження**:

Теоретичні методи: аналіз наукової літератури (монографії, наукові публікації та ін.) щодо проблеми дослідження; термінологічний аналіз, порівняльний аналіз.

Емпіричні методи:

– авторська діагностична анкета. В першій частині представлені запитання, які направлені на вивчення соціально-демографічних особливостей вибірки. В другій частині пропонувалися запитання з метою визначення суб'єктивної оцінки якості життя та актуального функціонального стану – психологічного та фізичного здоров'я. В третій частині – з метою ретроспективної оцінки проявів аб'юзу в партнерських стосунках від періоду початку воєнного стану (весна 2022 року) до моменту проведення емпіричного дослідження (весна 2024 року).

Психодіагностичні методики:

- шкала реактивної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна застосовувалася з метою визначення того, як людина відчувається в даний момент, тобто для діагностики актуального стану – оцінки ситуативної тривожності.
- опитувальник «Самопочуття, активність, настрої (САН)» був призначений для виявлення актуального функціонального стану партнерів на момент проведення діагностики
- шкала диференціальної оцінки відносин застосовувалася з метою дослідження проявів дисгармонії та психологічної напруги в партнерських стосунках.
- модифікована шкала насильства К.Негарту була спрямована на визначення маркерів перенесеного насильства в партнерських стосунках.
- коротка форма Багатовимірної шкали емоційного насильства (The Multi-Dimensional Measure of Emotional Abuse – MMEA-SF). MMEA-SF дозволила дослідити прояви емоційного насильства (аб'юзу) в партнерських стосунках за показниками обмеження свободи іншого, приниження, уникання та домінування/заякування.

Збір даних проводився за допомогою платформи Google Forms, обробка статистичних даних здійснювалася в програмному забезпеченні Jamovi та MS Excel. Статистичні методи: описова статистика; частотний аналіз; коефіцієнт кореляції r-Спірмена; U-критерій Манна-Уїтні.

Теоретична значущість кваліфікаційної роботи: отримані результати поглиблюють розуміння механізмів аб'юзивних проявів в партнерських стосунках в екстремальних умовах, що сприяє концептуалізації нових теоретичних моделей аб'юзивної поведінки, що є значущим висновком для української науки та практики.

Практична значущість кваліфікаційної роботи: результати емпіричного дослідження та описаних психопрофілактичних заходів допоможуть створити та впровадити превентивні заходи, спрямовані на зменшення рівня насильства в партнерських стосунках та підтримку постраждалих. Окрім зазначеного вище,

дослідження надає рекомендації для соціальних інститутів щодо покращення системи захисту та підтримки вразливих груп населення під час воєнного стану.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ПРОЯВІВ АБ'ЮЗИВНИХ СТОСУНКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Аб'юзивні стосунки як психологічний феномен

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, насильство визначається, як «застосування фізичної сили до кого-небудь; застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось» (Бусел, 2007).

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає поняття, як «навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи або групи осіб, результатом якого є тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток» (ВООЗ, 2012).

Насильство є зовнішнім впливом однієї людини на іншу. Воно може виявлятися у формі фізичної дії, яка становить пряму чи непряму загрозу життю людини або таку загрозу, яка спрямована на завдання шкоди людському життю. Механізми та технології насильства полягають у тому, що люди примушуються до певних вчинків або утримуються від них за допомогою дії іншої людини. Феномен насильства можна інтерпретувати як різновид панівних, владних відносин. Аналізуючи в контексті міжособистісних відносин, панування та влади можна визначити, як різновид механізм ухвалення рішення, при якому один суб'єкт приймає рішення за іншого проти волі останнього.

Разом з поняттям насильства, на сьогодні досить часто використовується та ототожнюється термін «аб'юз», що дослівно перекладається як «жорстке поводження» та «насильство».

Дефініція «аб'юзивні відносини» увійшла до психологічної науки відносно нещодавно, хоча сама проблема існує вже не перший десяток років. Термін має англійське походження і буквально означає «жорстоке поводження»,

«насильство». Стосовно проблематики партнерських відносин, як аб'юзера прийнято розглядати чоловіка/жінку, демонструє по відношенню до іншого (ї) агресію, жорстокість, всіляке приниження честі і гідності: дії, спрямовані на підривання самооцінки та самоповаги людини (наприклад, постійну критику, знецінення, применшення здібностей людини, образи), залякування, погрози, шантаж, тотальний контроль та інші форми маніпулювання, психологічного тиску та вербальної агресії (Блага, 2023).

Згідно з визначенням зарубіжних дослідників С. Murphy та М. Cascardi, це «форма психологічного насилля, що складається з примусових чи недоброзичливих дій, призначених для заподіяння емоційної шкоди чи загрози останньої» (Murphy et al., 2005).

Негативні наслідки насильницьких дій аналізується у численних роботах дослідників. Відзначаються такі наслідки, як зниження самооцінки, життєвого тону, психологічні травми, сексуальні порушення, проекція жорстокості на відносини з власними дітьми, віктимізація та ін. Клінічні дослідження С. Murphy та М. Cascardi показали, що «аб'юзу характерні ізоляція та обмеження діяльності партнеру, його соціальних контактів, напади на самооцінку партнера, використовуючи принизливі коментарі, образи, знищення майна та різного роду загрози, завдання шкоди чи насильства» (Murphy et al., 2005).

Зазвичай термін використовується, коли «йдеться про людей, які перебувають у міжособистісних відносинах, але також може поширюватися на інші типи відносин: дружні, робочі і т.д., де один виступає як аб'юзер, а інший – жертва. Аб'юзер – це індивід, що примушує партнера до тих вчинків, які він хоче викликати. Жертва – людина, яка зазнала аб'юзингу з боку партнера» (Murphy et al., 2005).

Загалом, аб'юзивні стосунки – це відносини, у яких одна людина порушує особисті кордони, принижує, допускає жорстокість до іншої людини. Аб'юз небезпечний не лише у фізичному плані: будь-яка форма тиску позначається на психічному стані. Це зниження самооцінки, втрата почуття власної гідності, постійна тривога, депресія, тощо. Аб'юзивні стосунки – це нерівноправні

відносини, в яких є агресор і жертва, де агресор часто порушує особисті межі жертви, виявляючи психологічне, фізичне насильство по відношенню до жертви (ВООЗ, 2012).

Численні сучасні дослідження показують, що за часу роль аб'юзера належить жінкам. Принципова відмінність, як правило, у методах заподіяння шкоди, насильства жертви. Жінки в силу норм і стереотипів змушені шукати більш витончені способи насильства по відношенню до партнера, щоб уникнути осуду, розголосу. Вибір методів, їх перевага обумовлений, з одного боку, індивідуально-психологічними особливостями «тирана», з іншого боку – мотивами та цілями аб'юзера – страх втратити жертву, бажання самоствердитися за її рахунок та ін.

Сучасні автори розглядають такі методи, які найчастіше використовують жінки-аб'юзери: відмова чоловікові у фізичній близькості, висміювання його сексуальних можливостей; акцентування агресії не на самому партнері, а на предметах і речах, які йому належать і дорогі: поломка техніки, биття посуду, псування автомобіля; тотальний контроль кожного кроку партнера, аби оточуючі знали про це; публічні розпитування допит про те, де була жертва, з ким проводила час; свідоме заниження, висміювання переваг партнера (Catani, 2010).

Індикаторами такого насильства в даний час вважаються такі особливості поведінки: ігнорування інтересів партнеру, критика і спроби його покращити, газлайтинг – заперечення наявності проблем і знецінення почуттів жертви, сексуальне насильство, патологічні ревності, тотальний контроль, тощо (Дорош & Зануда, 2022).

Виділяють наступні чинники, що сприяють виникненню аб'юзивних відносин. Деякі з них належать до індивідуальних характеристик людини, а деякі – до контексту відносин між партнерами. Розглянемо деякі з них докладніше:

- низька самооцінка та невпевненість у собі.

Люди з низькою самооцінкою можуть шукати втіху у відносинах, і часто вони вибирають аб'юзивного партнера, який може виявитися владним та

домінуючим. Такі люди можуть стати жертвами аб'юзивних відносин, тому що вони не бачать, що їхній партнер знаходиться поза зоною нормальної поведінки.

– проблеми з контролем емоцій.

Люди, які не можуть контролювати свої емоції, можуть чинити насильство та агресію у відносинах. Це може бути викликано такими факторами, як стрес, тривога, депресія чи розлади особистості. У свою чергу, жертви таких відносин часто страждають від постійних погроз з боку партнера.

– бажання контролювати та домінувати над партнером.

Люди, які потребують контролю над партнером, можуть використовувати різні методи, щоб підпорядкувати його своїй волі. Це може бути психологічне насильство, контроль за соціальними зв'язками, маніпуляція чи фізичне насильство. Жертви таких відносин часто почуваються ізольованими і не можуть спілкуватися зі своїми близькими та друзями.

– культурні та соціальні фактори.

У деяких культурах і суспільствах насильство може сприйматися як норма поведінки у відносинах. Наприклад, деякі люди можуть вважати, що чоловіки мають бути домінантами у стосунках, а жінки – підкорятися.

– недостатня соціальна підтримка або її відсутність.

Людина може відчувати себе ізольованою від навколишнього світу, не мати достатньої кількості друзів і близьких, що робить її більш вразливою для насильства з боку партнера. Деякі люди, схильні до аб'юзивних відносин, можуть мати проблеми в міжособистісних відносинах, що може призвести до створення конфліктних ситуацій у відносинах з партнером (Collette, 2019).

Аналіз літератури з зазначеної проблеми дозволяє говорити як мінімум про чотири сфери прояву аб'юзивних відносин – сферу, пов'язану з проявом насильницьких дій фізичного плану та характеру, насильства; психологічний тиск; насильство в сексуальній сфері – примус до близькості, коли потреби та бажання жертви нехтуються; економічна залежність – контроль матеріальних потоків та коштів, обмеження у грошах, вимога звіту та підпорядкування у витрачанні навіть власних коштів (Gormley et al., 2019).

Охарактеризуємо їх (рис. 1.1).

Рис 1.1. Види аб'юзу в партнерських стосунках

Психологічний аб'юз передбачає емоційне насилля по відношенню до жертви, що включає різні види негативного психологічного впливу однієї сторони на іншу (залякування, погрози, ігнорування, надмірний контроль, газлайтинг та ін.), а також порушення особистих кордонів та дискредитація, ізоляція від членів сім'ї, від друзів і т.д.

Психологічне насильство є одним із найпоширеніших видів насильства, використовується разом з іншими видами аб'юзу, а також є наслідком застосування фізичного, економічного та сексуального насильства. У дослідженні Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я про домашнє насильство було встановлено, що від 20 до 75% жінок стали жертвами одного чи більше актів насильства психологічного (емоційного) змісту. Використання психологічного аб'юзу завжди викликає певні, нехай і незначні зміни в організмі людини, викликані деструктивними психічними процесами.

Економічний аб'юз охоплює фінансову складову та включає контроль за коштами жертви, погрози, шантаж, газлайтинг. Жертвою цього виду аб'юзу може стати не тільки непрацюючий партнер, а й працюючий, який під впливом суб'єкта насильства не має можливості витратити зароблені гроші на власний розсуд і на власні потреби.

Фізичний аб'юз включає будь-який вид завдання фізичної шкоди та тілесних ушкоджень жертви. Специфічними діями для даного виду насильства є такі дії з боку суб'єкта насильства, як завдання ударів частинами тіла та/або з

використанням сторонніх предметів (у тому числі зброї), фізичне утримання людини, удушення, завдання опіків, тощо.

Даний вид аб'юзу є найпоширенішим. Статистичні дані на березень 2021 року, надані Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я, свідчать про те, що кожна третя жінка у світі зазнає фізичного чи сексуального насильства з боку партнера (ВООЗ, 2020).

Сексуальний аб'юз передбачає насильницьке (проти бажання однією із сторін) використання людини для отримання сексуального задоволення. Сексуальне насильство має підвищену латентність, у тому числі й тому, що інтимна сфера, як правило, не є об'єктом обговорення в Україні. Найчастіше сексуальне насильство використовують не як індивідуальний вид насильницьких дій, а поряд з іншими видами насильства.

Основна відмінність аб'юзивного від інших видів насильства полягає в тому, що воно відбувається між людьми, які перебувають у близьких відносинах, які розглядаються як безпечні та будуються на основі підтримки та взаємної поваги. Дані фактори посилюють психологічну травму, яку отримує жертва аб'юзу.

1.2. Прояви аб'юзу у взаємостосунках партнерів

Емпіричні дослідження насильства з боку інтимних партнерів почалися в Сполучених Штатах Америки (США) на початку 1970-х років (Fagan & Browne, 1994). Після більш ніж тридцяти років профілактики та втручання насильство з боку інтимного партнера все ще залишається серйозною соціально-психологічною проблемою.

Насильство у стосунках визначається як загроза (або вже звершені дії) фізичному, сексуальному чи психологічному здоров'ю з боку нинішнього або колишнього партнера (Saltzman et al., 2002). Одне з проведених досліджень у вибірці з 70156 дорослих у 18 штатах США, показало, що 1 з 4 жінок (26%) і 1 з 7 чоловіків (16%) повідомили про спробу, загрозу або завершене фізичне або

сексуальне насильство без згоди інтимного партнера принаймні один раз у житті (Breiding et al., 2008). Останні дослідження показують, що переслідування також є важливим компонентом насильства в партнерських відносинах (Basile et al., 2004).

Досвід фізичного, психологічного або сексуального насильства з боку інтимних партнерів має шкідливий вплив на психічне та фізичне здоров'я, а також на здатність людини жити благополучним життям; ці несприятливі наслідки можуть поширюватися на їх родини, інших осіб, з якими вони контактують, і суспільство загалом (Kilpatrick, 2004).

Психологічна агресія передбачає дії, погрози вчинення дій і примус, такі як приниження, контроль та ізоляція від друзів і родини (Jones et al., 2005; Saltzman et al., 2002). Нещодавно переслідування з боку інтимних партнерів також стало предметом дослідження (наприклад, Davis et al., 2002; Spitzberg і Cupach, 2007). Дослідники Р. Tjaden та Н. Thoennes у Національному дослідженні насильства щодо жінок визначили переслідування як повторювану агресивну або погрозливу поведінку, таку як стеження за особою, неочікувана поява вдома або на робочому місці людини, здійснення образливих телефонних дзвінків або повідомлень, тощо (Tjade et al., 2012).

Історичне дослідження аб'юзу (насильства) у стосунках мали тенденцію до фрагментації, коли різні дослідники зосереджувалися на конкретних типах (наприклад, фізичне насильство, сексуальне чи психологічне). Різні типи можуть виникати в рамках одних інтимних стосунків або в різні моменти часу з різними кривдниками протягом життя. Крім того, конкретні випадки насильства можуть включати поєднання фізичних нападів, психологічної та сексуальної агресії. Наразі відомо, що багато жертв аб'юзу зазнають декількох (або всіх) із цих видів (Basile et al., 2004; Coker, 2000). Наприклад, Miller (2006) виявив, що серед жінок у загальній популяції, які вказали, що вони зазнавали фізичного насильства з боку інтимного партнера в дорослому віці, майже одна третина (31%) також зазнавала зґвалтування з боку теперішнього або колишнього партнера. Серед жінок, які зазнали фізичного насильства з боку партнера в дорослому віці, 23% також

знавали переслідувань з боку теперішнього або колишнього інтимного партнера.

Ряд досліджень виявили тісний зв'язок між фізичним і психологічним насильством. Наприклад, у дослідженні молодих пар Murphy та O'Leary виявили, що психологічна агресія передбачала подальший початок фізичного насильства. Cascardi та ін. виявили значно вищі рівні психологічного насильства серед жінок, які зазнали фізичного насильства в шлюбі, ніж серед тих, хто не зазнав фізичного насильства. Крім того, із зростанням рівня психологічної агресії зростала ймовірність фізичного насильства з боку чоловіка. У дослідженні подружніх пар фізичне та психологічне насильство, вчинені чоловіками, були суттєво пов'язані зі вчиненням ними сексуального насильства (Marshall and Holzwarth-Munroe, 2018).

Дослідник Frieze також виявив значний зв'язок між фізичним насильством і сексуальним примусом серед заміжніх жінок. Подібним чином, у дослідженні пар, які звернулися до сімейної терапії, Meyer та ін. виявили, що повідомлення про сексуальний примус зі сторони чоловіків були пов'язані з психологічною агресією, тоді як повідомлення про погрози або примус до сексу з боку чоловіків були пов'язані з помірним або жорстоким фізичним насильством з боку цих чоловіків. Marshall та Holzwarth-Munroe також виявили, що фізичне насильство та психологічна агресія зі сторони чоловіків передбачають сексуальний примус, але лише фізичне насильство чоловіків передбачає погрози або примусовий секс з боку чоловіків (Marshall et al., 2007). У своєму аналізі самоідентифікованих жертв Spietzberg і Rhea виявили, що переслідування та сексуальний примус, як правило, відбуваються одночасно у стосунках, і обидва є унікальними передвісниками психологічного дистресу (Spietzberg et al., 2004).

Низка досліджень також встановлює зв'язок між більш ніж двома формами аб'юзу. У вибірці жінок, які зверталися за послугами до амбулаторної клініки або соціальної служби, виявлено значні взаємозв'язки між фізичним насильством, сексуальним, психологічним та словесним насильством. Так само Straus розробляючи останню версію шкали тактики конфлікту (CTS-2), знайшов значні

взаємозв'язки між шкалами CTS-2 психологічної агресії, фізичного нападу та сексуального примусу.

Мета-аналіз Archer показав, що «між жінками та чоловіками існує відмінність у вчинення насильства по відношенню до свого партнера: жінки дещо частіше, ніж чоловіки, вживали один або більше актів фізичної агресії та вдавалися до таких актів частіше. Чоловіки з більшою ймовірністю завдавали тілесних ушкоджень і загалом 62% постраждалих від партнера були жінками» (Archer, 2000).

Swan та Snow досліджували жінок, які застосовували фізичне насильство до свого партнера протягом попередніх 6 місяців. Майже всі жінки зазнавали фізичного насильства з боку своїх партнерів-чоловіків. Хоча жінки у вибірці застосовували більше емоційного та помірнього фізичного насильства, ніж їхні партнери, жінки частіше ставали жертвами сексуального насильства, травм і примусового контролю (Swan & Snow, 2002).

Отже, постає питання, чим насильство зі сторони жінок відрізняється від насильства чоловіків?

Johnson стверджував, що існує чотири якісно відмінних типи насильства між інтимними партнерами, і виявив гендерні відмінності в скоєнні цих типів насильства. Сексуальне насильство характеризується жорстокими його проявами, яке з часом посилюється. У чоловіків це є результатом патріархальних традицій права чоловіків контролювати «своїх» жінок. Це форма контролю над дружинами, яка передбачає систематичне використання не лише насильства, але економічного підпорядкування, погроз, ізоляції та інших методів контролю (Johnson, 1995).

Звичайне насильство в парі, навпаки, визначається як «переривчаста реакція на випадкові конфлікти повсякденного життя, мотивовані потребою контролювати в конкретній ситуації, але не більш загальна потреба керувати стосунками» (Johnson, 1995). Цей тип насильства зазвичай не зростає, ґрунтується на конфлікті та трапляється в середньому раз на 2 місяці згідно з оцінкою автора. Більше того, видається, що воно однаково властиве чоловіками та жінками.

Переважає більшість насильства жінок і чоловіків належить до загальної категорії насильства в парах.

Третій вид насильства – «насильницький опір» означає фізичну агресію, вчинене особою, яка є жорстокою, але не контролює. Агресія вчиняється проти партнера, який водночас є насильницьким і контролюючим. Цей тип насильства вчиняється майже виключно жінками, які є партнерами чоловіків-тиранів.

Останній тип насильства, взаємний насильницький контроль, відноситься до стосунків, у яких і чоловік, і жінка насильницькі та контролюючі. Це найменш поширений тип насильства, який автор визначив у своїй вибірці.

Outlaw дослідив, що «між чоловіками та жінками немає значимих відмінностей у вчиненні нефізичного насильства у партнерських стосунках. Тобто вони однаково схильні до вчинення нефізичного насильства у партнерських стосунках, але жінки частіше можуть вдаватись до застосування емоційного чи помірною фізичного насильства у партнерських стосунках, що рідко призводить до отримання травм, та значно частіше, на відміну від чоловіків, потерпають від серйозніших та жорстокіших видів насильства, які викликають жах та мають високий ризик отримання травм, таких, як сексуальне насильство чи завдання тілесних ушкоджень» (Outlaw, 2016).

Декілька досліджень виявили, що жінки частіше повідомляють про ситуації насильства (Foa, Cascardi, Zoellner, & Feeny, 2000). Дані National Youth Survey показали, що 30% жінок відчували, що їм загрожує травма під час сварок зі своїми партнерами, проти 14% чоловіків (Morse). Цей страх не є дивним: у ситуаціях насильства жінки набагато частіше, ніж чоловіки, отримують серйозні травми (Archer, 2000; Brush, 1990; Langhinrichsen-Rohling та ін., 1995). Наприклад, такий мета-аналіз виявив, що серед тих осіб, які повідомили про травми внаслідок насильства, 73% були жінки (Zlotnick, Kohn, Peterson, & Pearlstein, 1998).

Насильство щодо жінок зі сторони їх близьких партнерів, за офіційною статистикою, значно поширеніше, ніж насильство щодо чоловіків. Однак далеко не кожна жінка зазнає насильства з боку партнера. Відповідно, актуальним

завданням є виділення крім гендерного аспекту та інших факторів перетворення жінки на потенційну чи реальну жертву насильства з боку партнера. Такі чинники за змістом є психологічними предикторами. Розглянемо результати актуальних досліджень, присвячених проблемі психологічних предикторів жінок, що стали жертвами аб'юзу зі сторони партнера.

Значна увагу в проаналізованих дослідженнях приділяється дослідженню «психотипу жертви». Це поняття було введено для опису особливостей особистості жінок, які змушують залишатися в аб'юзивних відносинах. Вперше така думка на проблему була представлена в дослідженні Fishel & Ryerson. Автори стверджували, що формування психотипу жертви відбувається так само, як і формування вивченої безпорадності, коли насильство, що повторюється, та контроль з боку кривдника, призводить до формування у жінок установки на те, що змінити що-небудь у житті вона сама не може, а у кривдника є право на такі вчинки (Fishel & Ryerson, 2001).

Подальша розробка теми дозволила розглянути цю проблему як модель уподобання та травматичного зв'язку, які є причинами того, що жінки не могли піти від свого партнера.

Роль сім'ї у формуванні певного типу жінок значна, згідно з дослідженням А. Нанпан, причиною того, що жінка залишається в нездорових відносинах є сім'я, в якій виховувалася жінка.

До такого висновку приходять А. Duley та Н. Normley, додаючи, що багато жінок не розуміли того, що між людьми можуть бути інші стосунки, крім аб'юзивних, вони вважали, що це вони були відповідальні за привнесення насильства в їх стосунки (А. Duley & Н. Normley, 2013).

Як правило, подібний травматичний зв'язок формується у жінок, які протягом життя мали проблеми як у дитячо-батьківських відносинах, так і у формуванні гармонійних міжособистісних відносин. Респондентки дослідження D. Axson вказували на наявність почуттів занедбаності, залежності, відсутності кохання, але присутності почуття провини та страху. Ці життєві моделі приводили жінок до формування установки, що вчинене щодо них насильство є провинною не

того, хто робить це, а провиною самої жінки, як наслідок її недоліків, ситуації її життя (D. Axsom, 2006). Цей ярлик «жертви» знецінює сильні сторони жінок у відносинах та ігнорує їхню здатність робити усвідомлений вибір.

Мeyer звернув увагу на те, як відбувається процес прийняття рішення, які мотиви змушують жінок залишатися в аб'юзивних стосунках. Дослідження показало, що жінки оцінюють ризики, проблеми, які можуть виникнути у зв'язку з розривом, часто призводять до думки про те, що розірвавши жорстокі стосунки, вони опиняться в ще гіршій життєвій ситуації, таким чином життя в ситуації насильства, жорстокості з боку партнера, стає для жінок єдиним раціональним вибором, що витісняє у жінок ризики для їхнього життя (Meyer, 2012).

Розвиток цієї ідеї отримано у роботах К. Кооп-Gordon, S. Barton та L. Porter. Автори поставили собі за мету знайти початок насильству, тобто ситуацію, яка стала пусковим моментом формування подібних відносин. Провівши низку інтерв'ю, досліджень особистості жінок, а також вивчивши їх соціально-демографічні особливості, з'ясували, що їх характеризує така риса як «прощення», саме воно дозволяє прогнозувати повернення жінки знову і знову до партнера. Прощення розглядається колективом авторів як провідний мотив залишатися у токсичних відносинах (Кооп-Gordon et al., 2020).

1.3. Концептуалізація та особливості проявів аб'юзивних стосунків під час війни

Безумовно, російсько-українська війна внесла значущі корективи в партнерські та сімейні стосунки. Результати зарубіжних досліджень вказують на те, що в умовах епідемій, катаклізмів та війни, люди схильні в більшій мірі до негативних емоцій, виражено реагують на стрес, а ті способи, за допомогою яких люди справлялися з переживаннями раніше, нині їм недоступні. Психологічний тиск, зміна умов життя, втрата звичного кола спілкування, масова еміграція, непорозуміння оточуючих, необхідність працювати в екстремальних умовах, обмеження можливостей пересування, тривога, страхи та сильні емоційні

переживання стали частиною воєнної реальності в Україні. Для багатьох людей основним джерелом взаємодії виявились члени сім'ї та партнери, які не емігрували.

Статистичний звіт про насильство над жінками в Україні повідомляє, що «в Україні серед жінок, які постраждали від збройного конфлікту на Сході протягом 2014-2019 років, і повідомили про насильство у партнерських стосунках, майже половина, 45%, пов'язують насильство з наслідками збройного конфлікту; ці дані свідчать про те, що наслідки, пов'язані із збройними конфліктами, війнами, впливають на характер та поширеність вчинення насильства у партнерських стосунках як серед учасників та ветеранів бойових дій, так і серед цивільного населення» (ОБСС, 2019).

Американська Психологічна Асоціація (АПА) зазначає, що «джерела стресу протягом цього періоду включають зниження значущої активності, сенсорних стимулів і соціальної залученості; фінансову напругу через нездатність працювати; і відсутність доступу до типових стратегій подолання, таких як відвідування спортзалу або релігійних служб. Дослідження психологів показали, що в період катаклізмів та війни люди можуть відчувати: страх, тривогу, депресію, нудьгу, гнів, розчарування чи дратівливість» (АПА, 2012)

Зазначені вище чинники впливають на якість відносин між партнерами, проте самі воєнні події не можуть безпосередньо викликати насильство, хоча у тих близьких відносинах, де аб'юзивні відносини вже були, можуть посилюватись. Стрес, пов'язаний із ризиком тілесних ушкоджень внаслідок обстрілів, переживанням сильних емоційних станів, призупиненням роботи та падінням доходів, може посилювати готовність зміщати злість і фрустрацію на партнера.

Хоча зв'язок між насильством та воєнним конфліктом залишається недостатньо вивченим, є докази того, що насильство зросло під час періодів воєнного конфлікту в Афганістані, Лівані, на палестинських територіях, Шрі-Ланці та Кот-д'Івуарі. У Кот-д'Івуарі Хоссейн та його колеги задокументували, що психологічне насильство було формою аб'юзу, про який

найчастіше повідомлялося після періоду збройного конфлікту (20,9% серед жінок; 9,9% серед чоловіків). Дослідники детально описують докази на підтримку гіпотези про те, що існує взаємозв'язок між воєнним конфліктом і психологічним насиллям, включаючи дослідження, які виявили вищі показники сексуального насильства серед ветеранів війни порівняно з цивільними парами, і вони відстежують зв'язок між досвідом війни, подальші проблеми з психічним здоров'ям і підвищена ймовірність вчинення повторного насильства.

Існує ряд умов, через які досвід війни потенційно може сприяти аб'юзу в стосунках. Дослідники Annan та Brier відзначають роль, яку відіграють фактори, які дозволяють і підтримують насильство у постраждалих від війни районах. В умовах конфлікту системи підтримки родинних зв'язків можуть порушитися, оскільки люди переміщуються; судові системи та інституціоналізовані механізми вирішення конфліктів не функціонують ефективно, а отже, може розвинути культура безкарності. Хоча ці фактори не є унікальними для таких умов, вони, безсумнівно, посилюються тривалим конфліктом (Annan & Brier).

Досвід воєнного конфлікту впливає майже на всі аспекти соціально-економічного життя. Бідність зростає, і часто існують обмежені можливості отримання доходу; ці стреси можуть сприяти випадкам насильства у стосунках. У дослідженні біженців із дев'яти різних країн бідність неодноразово вказувалась як причина насильства. Зазначається, що нездатність чоловіка виконувати традиційну роль «годувальника» сприяє розвитку відчуття гніву та сорому, які проявляються у насильстві, особливо коли його дружина чи діти просять про те, чого він не може забезпечити.

Втрата соціальної ролі та статусу є поширеним наслідком війни та внутрішнього переміщення, оскільки люди втрачають роботу та роль у громадах. Особливо це стосується чоловіків. Природа гендерного розподілу праці в більшості суспільств полягає в тому, що ролі та маскулітність чоловіків пов'язані з участю в соціальному житті, тоді як жіночі ролі та фемінність пов'язані з особистою чи побутовою сферою. Жінки часто здатні зберегти свої традиційні ролі та обов'язки, а отже, зберегти свою гендерну ідентичність, тоді як чоловіки,

швидше за все, втратять свої основні ролі, особливо захисника та годувальника, що ускладнює збереження почуття себе чоловіками в громадах та родині. Виявлений зв'язок між цими втратами та схильністю до подружніх конфліктів, особливо коли жінки беруть на себе роль годувальника (Змисла, 2022).

Одне з небагатьох досліджень зв'язку між досвідом війни та насильством (зосереджуючись лише на фізичному насильстві) було проведено Vinck та Pham у Ліберії. Їхнє національне багатоетапне кластерне опитування 4501 респондентів (2196 з яких були жінки) показало, що вплив насильства, пов'язаного з війною, пов'язане з підвищеною ймовірністю фізичного насильства з боку інтимного партнера. Чоловіки, які мали безпосередній досвід потенційно травматичних подій, пов'язаних з війною, або які були свідками конфлікту чи брали в ньому участь, з більшою ймовірністю вчиняли насильство. Автори припускають, що це може відображати вплив насильства на соціально-економічні характеристики людей, а також на їхні переконання та системи цінностей (Vinck & Pham, 2017).

Також зазначається, що деякі з чоловіків, хто не брав безпосередньої участі у воєнних діях, також вчиняли насильство. Інтенсивні переживання, які сталися під час війни, зокрема втрата близьких людей і майна, ускладнюють для деяких людей перенесення стресу. Жінки зазначали, що чоловіки, які виявляли таку реакцію на наслідки війни, частіше реагували вдома насильством.

Кінцевим прямим наслідком війни, який згадували деякі респонденти, було те, що воєнний час заохочує до створення нестабільних шлюбів, у яких більша ймовірність насильства. Це відбувається двома способами: по-перше, жінка, яка втратила чоловіка на війні, може швидко вийти заміж знову, тому що їй потрібен чоловік, який би її підтримував, і вона не завжди в змозі вибрати ненасильницького партнера; по-друге, молодих дівчат примушують виходити заміж за військових, які, як ми зазначили вище, можуть бути особливо схильні до насильства.

Низка переважно американських досліджень присвячена впливу досвіду бойових дій під час війни на сімейне життя та насильство між партнерами. Ця література зосереджена на чоловіках, які мали досвід бойових дій, та їхніх

партнерках. Виявлені психологічні розлади, пов'язані з насильством у війні, особливо посттравматичний стресовий розлад і зловживання алкоголем або залежність, а також специфічні емоційні наслідки для ветеранів, такі як гнів, тенденції до уникнення та притуплений афект (Travers et al., 2021).

Riggs та його колеги досліджували якість інтимних стосунків чоловіків, які мали досвід бойових дій, та виявили, що 70% пар мали клінічно значущі проблеми у стосунках, такі як часті суперечки або проблеми з інтимними стосунками (Riggs et al., 2000). Проведені дослідження прийшли до подібних висновків і підтвердили, що інтимні стосунки чоловіків-воєнних із посттравматичним стресовим розладом оцінюються як такі, що приносять менше задоволення, є більш конфліктними, а іноді й більш жорстокими, ніж ветерани без посттравматичного стресового розладу. Рівень розлучень також значно вищий серед ветеранів війни з ПТСР. Однією з причин проблем у стосунках є підвищена схильність до агресії та посилення насильства серед ветеранів війни.

Серед новобранців на дійсній службі та ветеранів В'єтнаму (і сімейних пар), спостерігався високий рівень насильства щодо партнерів. Дослідження показують, що наявність посттравматичного стресового розладу, а також досвід бойових дій у ветеранів війни сам по собі, пов'язаний із більшою ворожістю та посиленням фізичного насильства щодо жінки-партнерки. Ветерани, які мають коморбідні травми до посттравматичного стресового розладу, більш сприйнятливі до застосування насильства. Взаємодія між травматичним (бойовим) досвідом, посттравматичним стресовим розладом і зловживанням психоактивними речовинами або залежністю, слід особливо вивчити в майбутніх українських дослідженнях. Для ветеранів війни це, здається, має головне значення, як продемонстрували нещодавно оприлюднені тривожні цифри про помітне збільшення споживання алкоголю, наприклад, у формі «запою» після бойових дій (Riggs, 2000).

Резюмуючи, звернемося до масового аналізу вивчених наукових досліджень.

Теоретичні пошуки проводилися з використанням бібліографічних баз даних (EMBASE, PsycINFO, Science Direct і Web of Science), щоб знайти та проаналізувати дослідження, які б оцінювали динаміку та поширення вчинення насильства в стосунках з чоловіками, які мали досвід участі в бойових діях та тих, що подібного досвіду не мали.

Динаміка фізичного насильства у партнерських стосунках.

На основі масиву аналізованих досліджень був виявлений середній діапазон поширеності від 5,0% до 57,6%. Поширеність минулого фізичного насильства серед чоловіків змінювалася від 5,0% до 58,0%, а загальна поширеність становила 27,0%; У жінок поширеність варіювалася від 9% до 38%, а загальна становила 22,0% (McCarroll et al., 2003).

Оцінки поширення змінювалися в дослідженнях, які виміряли динаміку присутності фізичного насильства у різних часових рамках: 17,9% загальної кількості військових чоловіків-солдатів армії США повідомили про збільшення фізичного насильства за останні 3 місяці (McCarroll et al., 2003) і 17,4% чоловіків і 33,3% жінок-ветеранів Національної гвардії повідомили про зменшення проявів (Waliski et al., 2013). Декілька досліджень виміряли показники за останні 6 місяців (LaMotte et al., 2017; LaMotte, Taft, Reardon, & Miller, 2014; LaMotte, Taft, Weatherill, et al., 2014; Portnoy et al., 2018), де два повідомили про поширеність у 20,0% і 27,5% серед виборів ветеранів-мужчин (LaMotte et al., 2017; LaMotte, Taft, Weatherill et al., 2014), а друге повідомило про поширеність серед жінок в 51,6%.

Динаміка сексуального насильства у партнерських стосунках.

У п'яти дослідженнях оцінювалося вчинення сексуального насильства за 2016-2017 рік (Forgey & Badger, 2006; Heavey et al., 2017; Kar & O'Leary, 2013; Teten et al., 2009; Tharp et al., 2016), і оцінки коливалися від 12,1% до 40,2%. Чотири дослідження повідомили про домінуючі показники серед чоловіків (Heavey та ін., 2017; Klaw et al., 2016; Teten та ін., 2009; Tharp et al., 2016).

В одному дослідженні порівнювали чоловіків і жінок і виявили, що серед військовослужбовців армійського резерву вища поширеність чоловіків, які

повідомили про вчинення сексуального насильства, порівняно з жінками (14,9% і 12,1% відповідно) (Heavey et al., 2017).

Динаміка психологічного насильства у партнерських стосунках.

П'ятнадцять аналізованих досліджень оцінювали психологічне/емоційне вчинення насильства (форма контролю, яка використовується особами, щоб отримати владу над своїм партнером шляхом обмеження їх майбутніх можливостей або свободи вибору). Вісім досліджень оцінювали психологічне/емоційне вчинення насильства минулого року (Byrne & Riggs, 1996; Dutra et al., 2012; Forgey & Badger, 2006; LaMotte et al., 2017; Owens et al., 2013; Portnoy et al., 2018; Taft та ін., 2009; Teten та ін., 2009; Teten та ін., 2010; Tharp та ін., 2016), чотири дослідження вимірювали за останні 6 місяців (LaMotte et al., 2017; LaMotte), Taft, Reardon, & Miller, 2014; LaMotte, Taft, Weatherill et al., 2014; Portnoy et al., 2018), одне протягом життя (Klaw та ін., 2016) і два під час поточних стосунків (Taft та ін., 2007; Zamorski & Wiens-Kinkaid, 2013).

Серед чоловіків оцінки поширеності вчинення психологічного насильства становили від 66,4% до 91,3% у семи дослідженнях (Byrne & Riggs, 1996; Klaw et al., 2016; Owens et al., 2013; Taft et al., 2009; Teten et al., 2009; Teten et al., 2010; Tharp et al., 2016). Серед жінок оцінки поширеності психологічного коливалися від 62,5% до 89,5% у трьох дослідженнях (Dutra et al., 2012; Forgey & Badger, 2006; Owens et al., 2013).

Канадське дослідження, яке порівнювало емоційне/економічне насильство, скоєне під час поточних стосунків чоловіків і жінок, повідомило про подібні оцінки серед чоловіків і жінок (19,4% і 18,8% відповідно) (Zamorski & Wiens-Kinkaid, 2013). Дослідження, у якому досліджували випадки психологічного насильства протягом усього життя серед чоловіків-ветеранів Іраку/Афганістану, не надало загального показника поширеності психологічного/емоційного насильства, але повідомило три окремі оцінки. 68% повідомили, що ображали або лялися на свого партнера, 67,0% повідомили, що кричали на свого партнера, 10,0% повідомили, що знищили річ партнера (Klaw et al., 2016). Виявлено, що 66,4% чоловіків-ветеранів повідомили про психологічну

агресію (Owens et al., 2013). Серед інших чоловіків-ветеранів бойових дій 91,3% повідомили про психологічну агресію (Taft et al., 2009). Більшість психологічного насильства було описано як приниження та обзивання.

Дослідження, які порівнювали поширеність насильства за рангами, продемонстрували вищу поширеність серед нижчих чинів (рядового складу) порівняно з вищими рангами (офіцери). Це не дивно, оскільки дослідження постійно демонструють, що військовослужбовці нижчих рангів мають вищий ризик насильницької поведінки та правопорушень часто через їх соціально-демографічні характеристики.

Отримані показники можуть пояснюватися тим фактом, що ветерани повернувшись до цивільного життя та перебуваючи вдома зі своїми партнерами можуть мати більше можливостей для вчинення насильства. Вірогідно, що стресори, пов'язані з переходом від військового до цивільного життя, можуть підвищити ризик вчинення насильства по відношенню до близької людини.

Звернемося за підтвердженнями висунутих тез до офіційної статистики Національної поліції України (ЮРФЕМ, 2022).

Як і у всіх кризових подіях, в перший час від початку повномасштабної війни показники вчинення насильства в партнерських/сімейних відносинах значно знизилися (рис. 1.2).

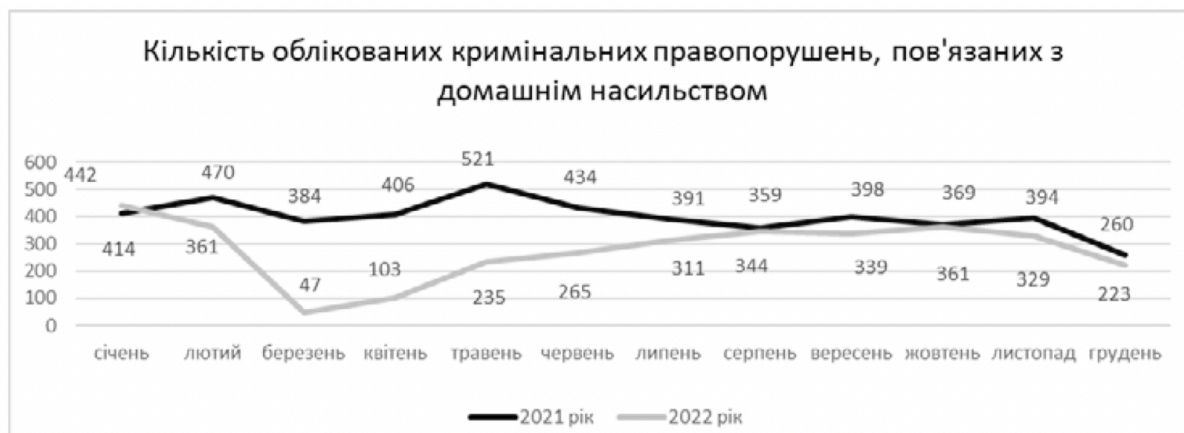

Рис. 1.2. Динаміка вчинення насильства в партнерських/сімейних відносинах

На графіку показників динаміки за 2022 рік ми бачимо, що починаючи з лютого 2022 року ці показники є меншими за аналогічні дані попереднього року (Змисла, 2022).

Приведемо також статистичні показники від ОБСЄ, що досліджували поширеність різних форм насильства, заподіяного нинішніми партнерами жінок, з огляду на те, чи брали ці партнери участь у військових діях, чи не брали (рис. 1.3)

	Жінки, партнери яких брали участь у збройних діях конфлікту, %	Жінки, партнери яких не брали участі в збройних діях конфлікту, %
Психологічне насильство	79	58
Фізичне насильство – коли-небудь	29	13
Фізичне насильство – протягом 12 місяців, які передують дослідженню	15	6
Сексуальне насильство – коли-небудь	12	4
Сексуальне насильство – протягом 12 місяців, які передують дослідженню	4	2
Будь-яка форма фізичного/сексуального насильства – коли-небудь	31	15
Будь-яка форма фізичного/сексуального насильства – протягом 12 місяців, які передують дослідженню	16	7
Будь-яка форма психологічного/фізичного/ сексуального насильства	79	58

*Рис. 1.3 Поширеність різних форм насильства в партнерських відносинах
(джерело: ОБСЄ. Дослідження насильства над жінками)*

А.Б. Блага зазначає, що «у лютому 2022 року було обліковано на 109 кримінальних право- порушень (або на 23%) менше, аніж у лютому 2021 року; у березні 2022 р. було обліковано усього 47 кримінальних правопорушень цієї категорії (що на 337 (або 88%) менше, аніж у березні 2021 р.); у квітні такий розрив становив 303 (-75%), у травні – 286 (-55%), у червні – 169 (-39%), у липні – 80 (-20%), у серпні – 15 (-4%), у вересні – 59 (-15%), у жовтні – 8 (-2%), у листопаді – 65 (-17%), у грудні – 65 правопорушень (-14%)» (Блага, 2023).

Ми погоджуємося з тезою М. Змислої про те, що «в умовах воєнного стану безпекова ситуація в Україні є різною залежно від області та віддаленості від зони активних бойових дій. Чим ближче відповідна область до зони бойових дій, тим менше зафіксовано в судах справ, пов'язаних із домашнім насильством. Це стосується як кримінальних справ, так і справ про адміністративні правопорушення та цивільних справ. Зокрема, у період з березня по червень 2022 р. найменшу кількість справ щодо розгляду заяв про видачу обмежувального припису у порядку цивільного судочинства зафіксовано у Полтавській, Черкаській, Сумській, Одеській, Запорізькій та Чернігівській областях України. Натомість найбільшу кількість справ розглянуто у Львівській, Вінницькій, Хмельницькій, Тернопільській та Волинській області» (Змисла, 2022).

Однак дослідження, що демонструють зв'язок між травматичним досвідом війни та аб'юзивними стосунками, залишаються недостатньо вивченими та емпірично досліджені. Таким чином, ми вийшли на необхідність підтвердження даної гіпотези та проведення емпіричного дослідження.

Висновки до розділу 1

Насильство, в широкому значенні поняття, є зовнішнім впливом однієї людини на іншу. Воно може виявлятися у формі фізичної дії, яка становить пряму чи непряму загрозу життю людини або таку загрозу, яка спрямована на завдання шкоди людському життю. Механізми та технології насильства полягають у тому, що люди примушуються до певних вчинків або утримуються від них за допомогою дії іншої людини. Феномен насильства можна інтерпретувати як різновид панівних, владних відносин. Аналізуючи в контексті міжособистісних відносин, панування та владу можна визначити, як різновид механізм ухвалення рішення, при якому один суб'єкт приймає рішення за іншого проти волі останнього.

Аб'юзивні стосунки – це відносини, у яких одна людина порушує особисті кордони, принижує, допускає жорстокість до іншої людини. Аб'юз небезпечний не лише у фізичному плані: будь-яка форма тиску позначається на психічному стані. Це зниження самооцінки, втрата почуття власної гідності, постійна тривога, депресія, тощо. Аб'юзивні стосунки – це нерівноправні відносини, в яких є агресор і жертва, де агресор часто порушує особисті межі жертви, виявляючи психологічне, фізичне насильство по відношенню до жертви.

Досвід воєнного стану впливає майже на всі аспекти соціально-економічного життя. Бідність зростає, і часто існують обмежені можливості отримання доходу; ці стреси можуть сприяти випадкам насильства у стосунках. У дослідженні біженців із дев'яти різних країн бідність неодноразово вказувалась як причина насильства в партнерських відносинах.

Описані в першому розділі чинники впливають на якість відносин між партнерами, проте самі воєнні події не можуть безпосередньо викликати насильство, хоча у тих близьких відносинах, де аб'юзивні відносини вже були, можуть посилюватись. Стрес, пов'язаний із ризиком тілесних ушкоджень внаслідок обстрілів, переживанням сильних емоційних станів, призупиненням роботи та падінням доходів, може посилювати готовність зміщати злість і фрустрацію на партнера. Звідси – зростає динаміка вчинення насильства по відношенню до іншого партнера.

Зважаючи на проаналізований масив теоретичних та емпіричних досліджень, ми вийшли на необхідність проведення власного емпіричного дослідження і виявлення змісту проявів аб'юзу в партнерських стосунках під час воєнного стану.

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ АБ'ЮЗИВНИХ СТОСУНКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

В рамках першого розділу дипломної роботи було виявлено, що проблема особистостей, які стикнулися з аб'юзивними стосунками в умовах надзвичайних ситуацій, серед яких мають місце воєнні події, залишається маловивченою як в українській науковій літературі, так і в зарубіжній. Численні статистичні дані свідчать, що під час війни загострюється проблема психологічного та фізичного насильства та аб'юзивних відносин загалом. У зв'язку з війною багато людей втратили роботу, змінили сферу діяльності, зазнали розбіжності в індивідуальному переживанні воєнних подій, що вплинуло й на партнерські стосунки.

А отже, вивчення впливу травматичного досвіду війни на прояви та динаміку аб'юзу в партнерських стосунках – виявляється актуальним та обґрунтованим завданням.

Мета емпіричного дослідження: дослідження проявів аб'юзивних стосунків в партнерських відносинах під час воєнного стану.

Завдання емпіричного дослідження:

- 1) описати мету, етапи проведення дослідження, вибірку, методи та методики дослідження.
- 2) дослідити показники тривожності, функціонального стану, оцінку відносин та вираженість аб'юзу у відносинах вибірки респондентів в період війни.
- 3) виконати аналіз отриманих даних та інтерпретацію результатів.
- 4) розглянути профілактичні програми та заходи щодо проблеми дослідження.

Вибірку дослідження склали 85 осіб, з яких 60 жінок віком 22-33 роки, які більше року перебувають у романтичних стосунках з партнером. Групу порівняння склали 25 осіб. Всі респонденти не мали досвіду еміграції, проживали у місті

Києві та Львові починаючи з 24 лютого 2022 року. Партнери жінок не мали досвіду військової служби.

Дослідження проводилося за добровільною згодою, анонімно, за допомогою google-forms. Були розроблені повідомлення з запрошеннями взяти участь в даному дослідженні та розповсюджені за допомогою соціальних мереж Instagram та Facebook. Середній час заповнення всіх методик – 20 хвилин.

Особливості та етапи організації та проведення дослідження представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Організація емпіричного дослідження

Етап	Зміст етапу
I – Організаційний	Розроблено дизайн дослідження: підбрано та оптимізовано методи для дистанційної психодіагностики вибірки в умовах воєнного стану; проведено відбір вибірки дослідження.
II – Діагностичний	Проведено діагностичне обстеження вибірки дослідження.
IV – Аналітичний	Проведено аналіз результатів дослідження, узагальнено та систематизовано результати, описані профілактичні заходи та програми, обґрунтовано теоретичні та практичні висновки.

Були використані наступні **методи дослідження**:

- теоретико-методологічний аналіз.
- метод анкетування (вивчення суб’єктивного досвіду переживання та впливу воєнних подій) – додаток А. Авторська анкета призначена для оцінки динаміки вчинення насильства використали 5 запитань, які стосувались стосунків з партнером в динаміці. В першій частині представлені запитання, які направлені

на вивчення соціально-демографічних особливостей вибірки. В другій частині пропонувалися запитання з метою визначення суб'єктивної оцінки якості життя та актуального функціонального стану – психологічного та фізичного здоров'я. В третій частині – з метою ретроспективної оцінки проявів аб'юзу в партнерських стосунках від періоду початку воєнного стану (весна 2022 року) до моменту проведення емпіричного дослідження (весна 2024 року).

- психодіагностичні методики:

- шкала реактивної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна застосовувалася з метою визначення того, як людина почувається в даний момент, тобто для діагностики актуального стану – оцінки ситуативної тривожності.

- опитувальник «Самопочуття, активність, настрої (САН)» був призначений для виявлення актуального функціонального стану партнерів на момент проведення діагностики

- шкала диференціальної оцінки відносин застосовувалася з метою дослідження проявів дисгармонії та психологічної напруги в партнерських стосунках.

- модифікована шкала насильства К.Негарту була спрямована на визначення маркерів перенесеного насильства в партнерських стосунках.

- коротка форма Багатовимірної шкали емоційного насильства (The Multi-Dimensional Measure of Emotional Abuse – MMEA-SF). MMEA-SF дозволила дослідити прояви емоційного насильства (аб'юзу) в партнерських стосунках за показниками обмеження свободи іншого, приниження, уникання та домінування/заякування.

Опишемо більш детально застосовані методики дослідження.

1. Шкала реактивної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна. Згідно з визначенням авторів, ця «шкала є інформативним способом самооцінки рівня тривожності в даний момент (реактивна тривожність як стан) та особистісної тривожності (як стійка характеристика людини). Шкала реактивної та особистісної тривожності складається з двох частин по 20 завдань у кожній. Перша шкала призначена для визначення того як людина почувається зараз, тобто для

діагностики актуального стану – оцінки ситуативної тривожності (СТ). Завдання другої шкали спрямовані на дослідження того, як суб'єкт почувається зазвичай, тобто діагностується тривожність як властивість особистості (ОТ). Кожна з частин шкали має власну інструкцію. Кожен вислів, включений до опитувальника, оцінюється респондентами за 4-бальною шкалою» (Spielberg, 2003).

Стимульний матеріал представлений в додатку Б.

2. Шкала диференціальної оцінки відносин (А.Н. Волкова) розроблена за зразком семантичних диференціалів. Вона містить ряд полярних визначень типу: «теплі-холодні». Респонденту пропонується оцінити відносини з партнером в даний момент часу, вибираючи оцінку між цими полюсами. Підсумовування балів дозволяє одержати загальну оцінку благополуччя відносин.

Стимульний матеріал представлений у додатку В.

3. Модифікована шкала насильства К. Negarty спрямована на вивчення маркерів перенесеного насильства з боку партнера. Під стосунками маються на увазі близькі сексуальні стосунки з чоловіком/дружиною, цивільним чоловіком/дружиною, партнером/партнеркою, нареченим/нареченою протягом місяця та більше.

Стимульний матеріал представлений в додатку Г.

4. Коротка форма Багатовимірної шкали емоційного насильства / The Multi-Dimensional Measure of Emotional Abuse – MMEA-SF (Maldonado, 2022).

Шкала спрямована на вивчення наявності обмеження свободи партнера, приниження, ворожого уникання, домінування/заякування. Кожна шкала включає 4 запитання, загальна кількість питань в короткій формі опитувальника – 16. Результати можна підраховувати як загальний показник – сума результатів за чотирма шкалами, так і суму результатів за окремими шкалами.

5. Опитувальник «Самопочуття, активність, настрої (САН)». Опитувальник призначений для виявлення актуального функціонального стану респонденту на момент проведення діагностики. Бланк опитувальника містить 30 пар полярних характеристик, кожні 10 пар з яких допомагають визначити рівень самопочуття,

активності та настрою. Нижня та верхня межі балів за кожною шкалою розташовуються в діапазоні від 10 до 70. Низька оцінка відповідає сумі менше 30, середня – від 30 до 50 та висока – понад 50 балів.

Самопочуття відображає актуальний рівень фізичного і психологічного стану. Ознаками низької оцінки за цим показником слабкість, млявість, підвищена стомлюваність. За відсутності супутніх захворювань причинами подібних проявів зазвичай виступає стрес. Високий рівень самопочуття свідчить про відсутність ознак стресу.

Люди з високим ступенем активності мобільні, діяльнісні, працюють захоплено і з бажанням, легко вирішують поставлені перед ними завдання. Інертність, неуважність та сонливість характерна для людей з низькою активністю, що може свідчити про наявність у них стресу.

Знижений настрій також як і погане самопочуття та низька активність вказує на високий рівень стресу. У людей з низьким рівнем стресу навпаки переважає гарний настрій, вони активні та сповнені сил та енергії.

Стимульний матеріал представлений в додатку Д.

Для проведення обробки даних використовувалися програма Microsoft Excel та програмне забезпечення Jamovi. Виходячи із завдань дослідження, як методи аналізу були обрані такі:

- (1) Описова статистика.
- (2) Частотний аналіз.
- (3) Кореляційний аналіз (критерій r-Спірмена).
- (4) U-критерій Манна-Уїтні.

2.2. Характеристика вибірки дослідження

На етапі відбору респондентів нами застосовувалося поєднання шкали диференціальної оцінки відносин та авторської експрес-анкети. Ці дані не були включені в подальший статистичний аналіз та мали за мету відбір потрібної нам вибірки респондентів.

Першим етапом аналізувалися отримані відповіді з експрес-анкети, що надали попередні дані про наявність та вираженість аб'юзу в партнерських стосунках.

Отримані дані представимо в таблиці 2.1.1 та на рисунках 2.1.1 – 2.1.5.

Таблиця 2.1.1

Характеристика дослідницької вибірки

Вибірка	Всього (N)	Середній вік
Основна	85	26,4 ± 8,2
Порівняння	25	24,1 ± 2,4

Ваші стосунки з партнером змінилися за останні 12 місяців

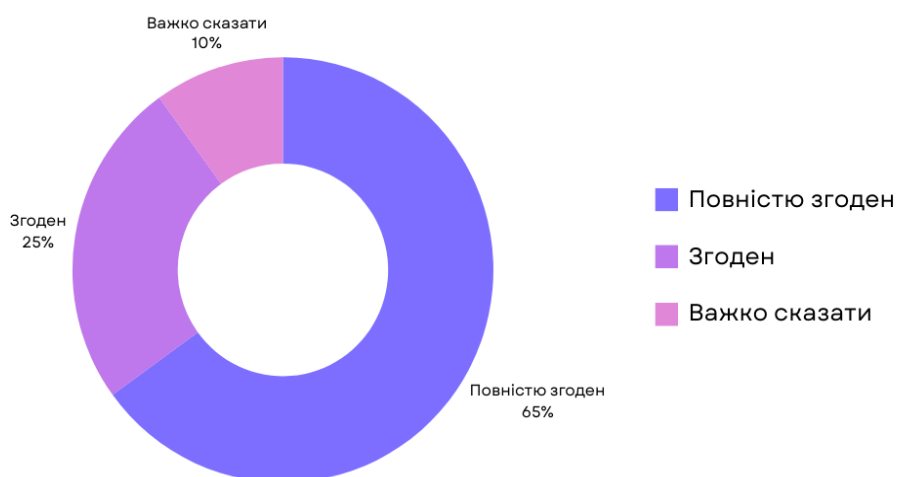

Рис. 2.1 Статистичні показники відповідей експрес-анкети

Як саме змінилися ваші стосунки з партнером з початку військових дій?

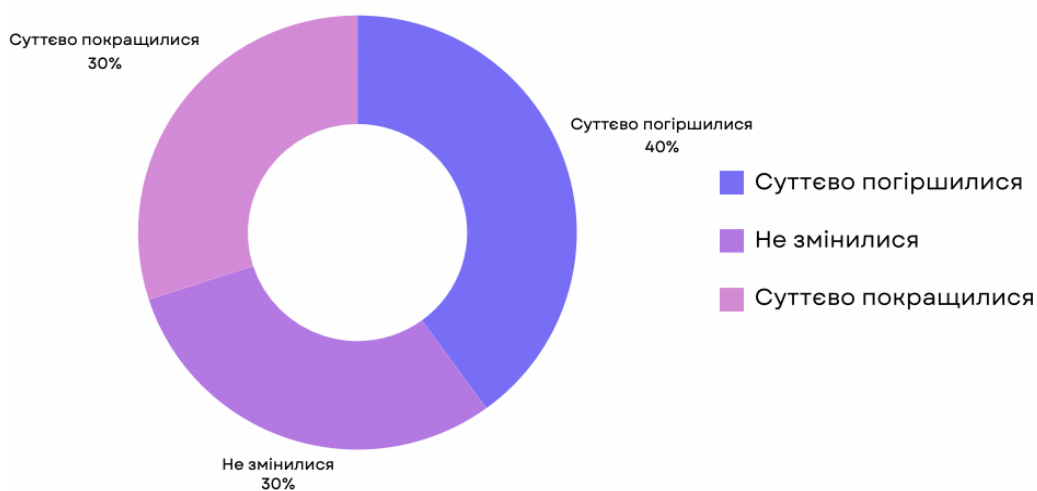

Рис. 2.1.2 Статистичні показники відповідей експрес-анкети

З початком воєнних дій між нами збільшилися конфлікти / прояви насильства зі сторони партнера.

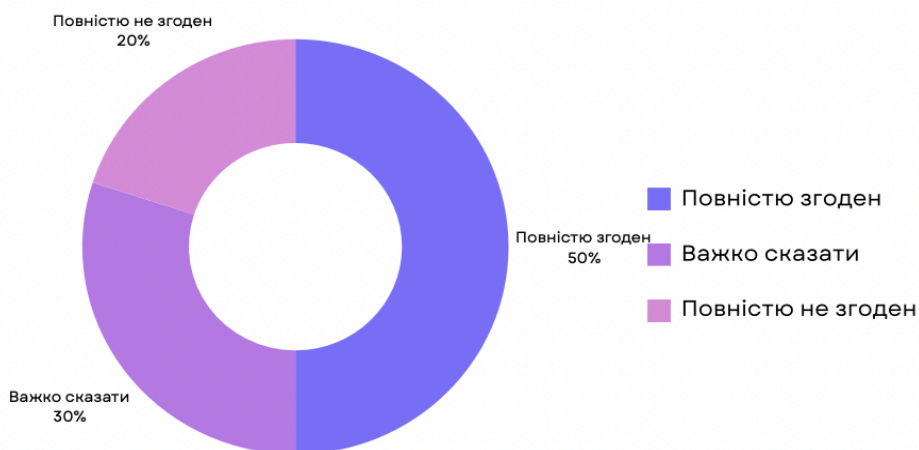

Рис. 2.1.3 Статистичні показники відповідей експрес-анкети

З ким Ви проживаєте/мешкали в період загострених воєнних дій?

Рис. 2.1.4 Статистичні показники відповідей експрес-анкети

Як Ви можете охарактеризувати Ваші стосунки з Вашим партнером зараз?

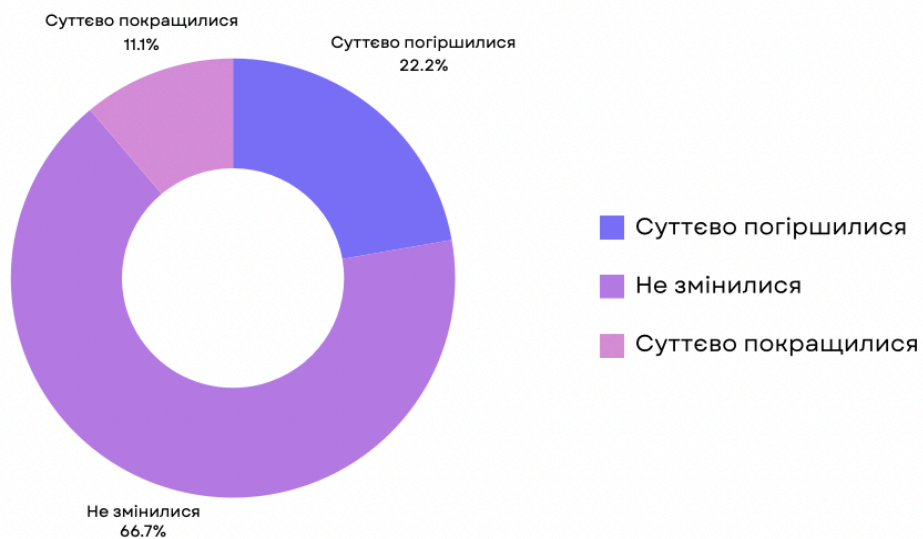

Рис. 2.1.5 Статистичні показники відповідей експрес-анкети

Для обробки результатів за авторською анкетною щодо визначення ставлення вибірки дослідження до війни ми провели частотний аналіз відповідей респондентів. Отримані дані представлені у вигляді частотного аналізу в таблиці 2.2.

Як ми бачимо з отриманих відповідей, статистично, більшість респондентів повідомляють про негативний вплив воєнних дій на стосунки з партнером, що підтверджує репрезентативність експериментальної вибірки дослідження.

Таблиця 2.2

Частотний аналіз

	Категорії відповідей	Частота	%
Вплив війни	Позитивний вплив	6	11,3
	Негативний вплив	18	34
	Нейтральний вплив	16	30,2
	Відсутній вплив	13	24,5
Зміни під впливом війни	Позитивний вплив	7	13,2
	Негативний вплив	24	45,3
	Нейтральний вплив	15	28,3
	Відсутній вплив	6	11,3
Вплив війни на партнерські стосунки	Позитивний вплив	15	28,3
	Негативний вплив	15	28,3
	Відсутній вплив	23	43,4
Проживання під час війни	Постійний партнер	26	49,1
	Родина	8	15,1
	Друзі	13	24,5
	Самостійне	5	9,4

Висновки до розділу 2

В другому розділі була описана мета, принципи відбору вибірки дослідження, форма та організація проведення дослідження; проаналізовані первинні дані, отримані з діагностичної анкети; виконано описову статистику згідно параметру статі та віку обох вибірок дослідження.

Метою дослідження було визначено вивчення проявів аб'юзивних стосунків в партнерських відносинах в умовах воєнного стану. Під час аналізу зібраних даних, основну увагу було зосереджено на визначенні впливу воєнних дій на динаміку та якість взаємин між партнерами, а також на частоту та характер випадків аб'юзу. Як бачимо з отриманих відповідей, статистично, більшість респондентів повідомляють про негативний вплив воєнних дій на стосунки з партнером, що підтверджує репрезентативність основної вибірки дослідження.

РОЗДІЛ III

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Аналіз та інтерпретація отриманих даних

Для остаточного підтвердження ми запропонували респондентам пройти опитування з метою визначення їх поточного психологічного стану. Для цього використовувався опитувальник «Самопочуття, активність, настрій (САН)». Ці дані також не були включені в подальший статистичний аналіз, оскільки не були частиною альтернативних гіпотез та мали за мету уточнення потрібної нам вибірки респондентів.

Отримані дані в експериментальній вибірці та вибірці порівняння представимо в таблиці 2.1 та на рис. 2.2.1 та рис. 2.2.2.

Таблиця 2.1

Середні значення за методикою САН

	Вибірка	N	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Самопочуття	Експериментальна	53	15%	45%	40%
	Порівняння	58	25%	40%	30%
Активність	Експериментальна	53	10%	45%	45%
	Порівняння	58	30%	55%	10%
Настрій	Експериментальна	53	20%	30%	40%
	Порівняння	58	10%	55%	35%

Середні значення САН - Експериментальна група

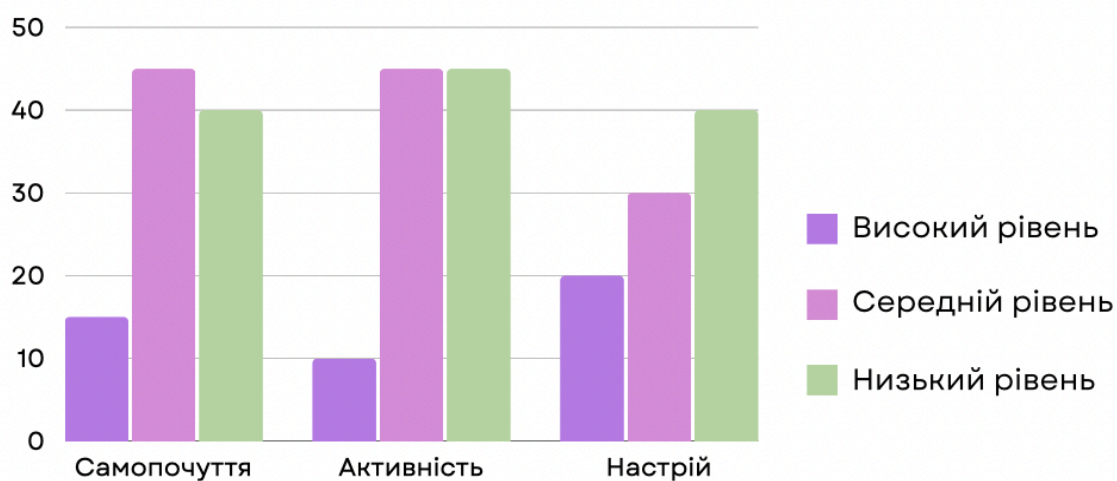

Рис. 2.2.1 Середні значення САН – Експериментальна група

Як ми бачимо з отриманих результатів, експериментальна група демонструє середні показники самопочуття, активності та настрою. Низький рівень самопочуття та настрою констатовано 40% респондентів, низький рівень активності – у 45%. Високі ж показники в середньому у 15% вибірки за кожною шкалою.

Далі представимо результати групи порівнянь (рис. 2.2.2).

Середні значення САН - Група порівнянь

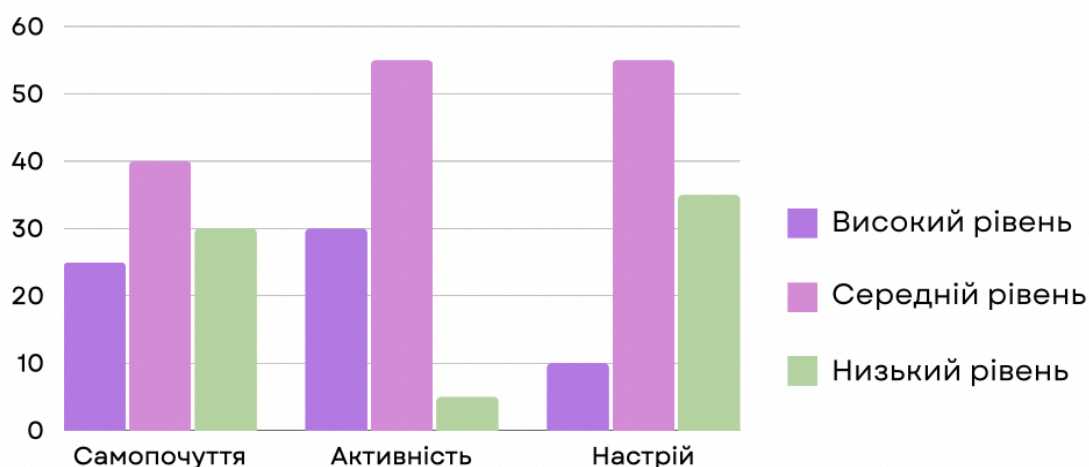

Рис. 2.2.2 Середні значення САН – Група порівнянь

Результати показали, що група порівнянь також демонструє середні показники самопочуття, активності та настрою. Низький рівень самопочуття та настрою констатовано 30% респондентів, низький рівень активності – у 10%. Високі ж показники в середньому у 20% вибірки за кожною шкалою, що дещо більше у порівнянні з експериментальною групою.

З вищезазначеного можемо зробити висновок про загалом задовільний актуальний психологічний стан експериментальної вибірки дослідження та групи порівнянь.

Наступним етапом ми перейшли до збору діагностичного матеріалу для підтвердження висунутих гіпотетичних припущень дослідження і першою запропонували респондентам шкалу реактивної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна для визначення актуального стану переживання тривожності.

Отримані дані в експериментальній вибірці та вибірці порівняння представимо в таблиці 2.2. та на рис. 2.3.

Середні значення ситуативної та особистісної тривожності

	Вибірка	N	Статистика
Особистісна тривожність	Експериментальна	53	47,08
	Порівняння	58	47,19
Ситуативна тривожність	Експериментальна	53	44,49
	Порівняння	58	27,64

Середні значення тривожності

Рис. 2.3 Середні значення ситуативної та особистісної тривожності

Результати представлені на рис. 2.3. показують, що в респондентів експериментальної вибірки переважає середній ступінь ситуативної тривожності (44,49% респондентів), що цікавить нас в першу чергу. В групі порівнянь цей показник дорівнює 27,64%, що значно менше у порівнянні з експериментальною групою. Можна дійти висновку, що підвищений рівень саме ситуативної тривожності визначений воєнними подіями в країні та постійним фоновим відчуттям стресу. На відміну від ситуативної, особистісна тривожність має більш стабільні показники та рівна в обох групах.

Виходячи з отриманих результатів, існує гіпотетичний зв'язок між вираженими показниками тривожності та аб'юзивними стосунками, а також можливим проявом насильства з боку іншого партнера. Ми перевіримо цю гіпотезу під час застосування кореляційного коефіцієнту r -Спірмена.

Наступним етапом досліджувався зміст наявного насильства у стосунках та статистичної вираженості психологічного, фізичного, сексуального та економічного насильства. Отримані результати представимо в таблиці 2.3 та на рис. 2.4.

Таблиця 2.3

Середні значення вираженості насильства

	Вибірка	N	Статистика
Психологічне	Експериментальна	53	45%
	Порівняння	58	47,9%
Фізичне	Експериментальна	53	44,1%
	Порівняння	58	43,3%
Сексуальне	Експериментальна	53	10,7%
	Порівняння	58	8%
Економічне	Експериментальна	53	0,2%
	Порівняння	58	0,8%

Вираженість насильства у стосунках

Рис. 2.4 Середні значення вираженості насильства у стосунках

Як ми бачимо з отриманих результатів дослідження, зазвичай поєднуються саме психологічне та фізичне насильство, при чому статистично вони виражені однаково в обох вибірках дослідження (в середньому – 45%). Економічне насилля констатовано найменшим чином, тобто менше ніж 1% вибірки дослідження. Сексуальне насильство виражене у 10,7% експериментальної групи та у 8% групи порівнянь, що також об’єднує показники обох вибірок. Статистичний зв’язок між різними видами насильства та впливом воєнних подій ми також перевіримо.

Таблиця 2.3

Середні значення вираженості насильства

	Вибірка	N	Статистика
Психологічне	Експериментальна	53	45%
	Порівняння	58	47,9%
Фізичне	Експериментальна	53	44,1%
	Порівняння	58	43,3%
Сексуальне	Експериментальна	53	10,7%
	Порівняння	58	8%

Економічне	Експериментальна	53	0,2%
	Порівняння	58	0,8%

Наступним етапом проводилася оцінка відносин за шкалою ММЕА-SF. Оцінювалася наявність таких показників у стосунках: Обмеження свободи, пониження, вороже уникання та Домінування/Залякування. Представимо середні значення за показниками в таблиці 2.4 та на рис. 2.5.

Таблиця 2.4

Середні значення оцінки відносин

	Вибірка	N	Статистика
Обмеження свободи	Експериментальна	53	24,1%
	Порівняння	58	27,6%
Пониження	Експериментальна	53	42,4%
	Порівняння	58	38,6%
Вороже уникання	Експериментальна	53	47,7%
	Порівняння	58	39,8%
Домінування/Залякування	Експериментальна	53	3,8%
	Порівняння	58	5,3%

Оцінка відносин

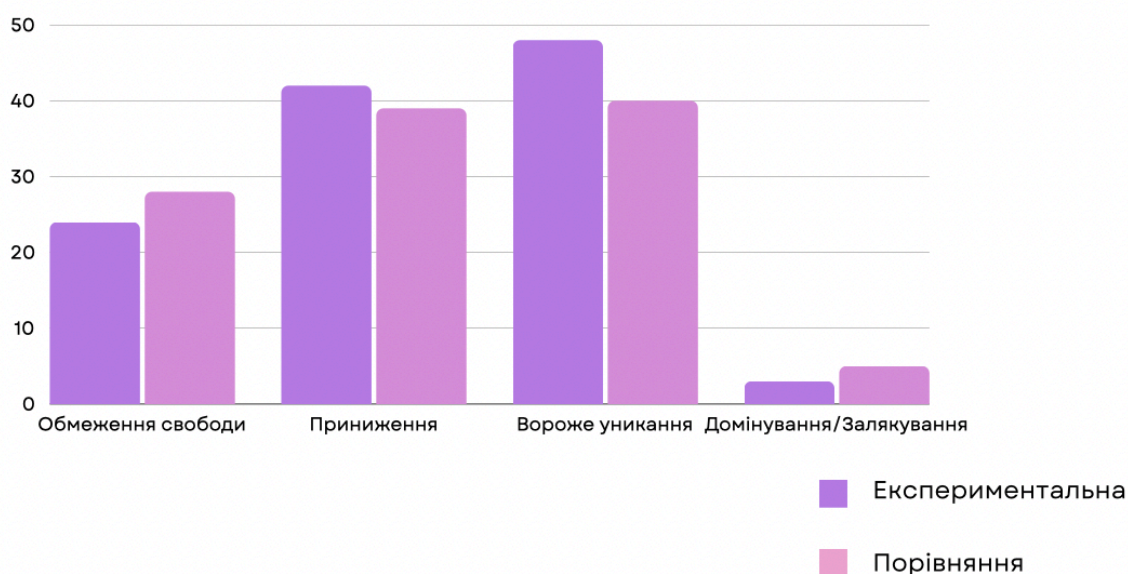

Рис. 2.5 Середні значення вираженості насильства у стосунках

Шкала «Обмеження свободи» виражена у 24,1% експериментальної групи та 27,6% групи порівнянь.

Шкала «Прийиження» констатована у 42,4% експериментальної групи та 38,6% групи порівнянь.

Шкала «Вороже уникання» показана у 47,7% експериментальної групи та 39,8% групи порівнянь.

Шкала «Домінування/Залякування» виражена найменшим чином, а саме у 3,8% експериментальної групи та 5,3% групи порівнянь.

Таким чином, в стосунках партнерів частіше вираженні такі досить побутові ознаки, як образливі словесні висловлювання, які негативно впливають на самооцінку партнера через словесні образи, наклепи або прийиження, або таку поведінку іншого партнера, яка має на меті покарати партнера або посилити його тривогу чи невпевненість у стосунках, наприклад, холодне уникання з метою покарання під час конфлікту, відмова від емоційного контакту.

На цьому діагностичний збір даних було завершено та ми перейшли до статистичного аналізу отриманих результатів. В якості змінних дослідження були обрані наступні: тривожність (СТ та ОТ), насильство у відносинах, їх оцінка.

Нульова гіпотеза полягала в тому, що в умовах війни в партнерських стосунках відсутні прояви аб'юзу та насильства. Альтернативна гіпотеза включала припущення про те, що в умовах воєнних подій будуть збільшуватися показники насильства у партнерських стосунках, і ці показники будуть різнитися у вибірках дослідження.

Для початку ми порівняли середні значення для експериментальної та групи порівнянь за вищезазначеними змінними (був застосований U-критерій Манна-Уїтні). Результати представлені в таблиці 2.6

Таблиця 2.6

Статистичне порівняння змінних

	СТ	ОТ	ОВ	Н
Всього	110	110	110	110
U-критерій	588,5	1516	2546	1775,5

СТ – ситуативна тривожність

ОТ – особистісна тривожність

ОВ – оцінка відносин

Н – насильство

Далі за допомогою застосування кореляційного критерія r-Спірмена нам вдалося отримати досить цікаві та важливі для дослідження результати (табл. 2.6 та 2.7).

**Коефіцієнти кореляції між ступенем тривожності та показниками
наси́льства (в умовах війни) – Експериментальна група**

		СТ	ОТ	ОВ	Н
СТ	Коефіцієнт кореляції	1,000	-0,29	-,548**	,240
	Значення	.	,836	,000	,084
	N	53	53	53	53
ОТ	Коефіцієнт кореляції	-0,29	1,000	0,12	-,192
	Значення	,836	.	,934	,168
	N	53	53	53	53
ОВ	Коефіцієнт кореляції	-,548**	0,12	1,000	-,450**
	Значення	,000	934	.	,001
	N	53	53	53	53
Н	Коефіцієнт кореляції	,240	-,192	-,450**	1,000
	Значення	,084	,168	,001	.
	N	53	53	53	53

** $r=0,01$

СТ – ситуативна тривожність

ОТ – особистісна тривожність

ОВ – оцінка відносин

Н – насильство

З таблиці ми бачимо негативні кореляції між ситуативною тривожністю та оцінкою відносин ($r=-0,548$; $p=0,000$). Кореляційний коефіцієнт (r) показує силу і напрямок взаємозв'язку між двома змінними. Значення $-0,548$ вказує на помірно сильний негативний зв'язок між ситуативною тривожністю та оцінкою відносин.

Це означає, що зі збільшенням ситуативної тривожності оцінка відносин погіршується. Рівень значущості (p) вказує на ймовірність того, що отриманий результат є випадковим. Значення $p=0,000$ свідчить про високу статистичну значущість результату, тобто ймовірність випадковості – низька.

СТ також має негативні кореляції з аб'юзом в партнерських відносинах ($r=-0,450$; $p=0,001$). Значення $-0,450$ вказує на помірно сильний негативний зв'язок між оцінкою відносин та аб'юзом у партнерських відносинах. Це означає, що зі збільшенням рівня насильства в стосунках, загальна оцінка відносин знижується.

Показник особистісної тривожності є більш стабільним і характерним для особистості та не корелює з іншими, отже можемо зробити висновок, що зв'язок з насильством у відносинах має лише реактивна (ситуативна, тобто як реакція на воєнні події) тривожність.

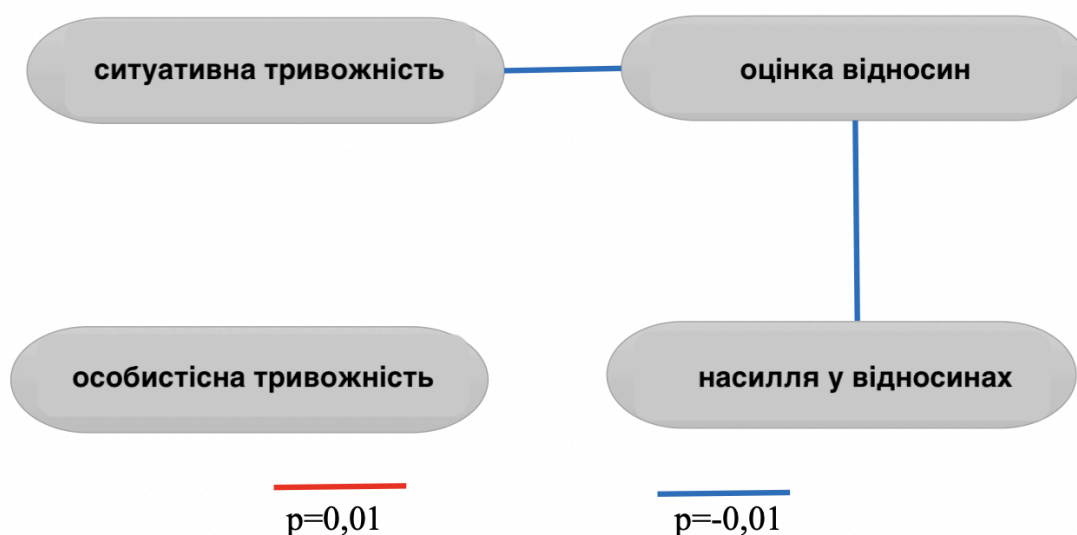

Рис. 2.6 Кореляційні зв'язки в експериментальній групі

Представимо отримані результати групи порівнянь в таблиці 2.7.

**Коефіцієнти кореляції між ступенем тривожності та показниками
наси́льства (в умовах війни) – Група порівнянь**

		СТ	ОТ	ОВ	Н
СТ	Коефіцієнт кореляції	1,000	-,598 ^{**}	,724 ^{**}	,186
	Значення	.	,000	,000	,162
	N	58	58	58	58
ОТ	Коефіцієнт кореляції	-,598 [*] *	1,000	-,534 ^{**}	-,508 [*] *
	Значення	,000	.	,000	,000
	N	58	58	58	58
ОВ	Коефіцієнт кореляції	,724 ^{**}	-,534 ^{**}	1,000	238
	Значення	,000	,000	,000	,072
	N	58	58	58	58
Н	Коефіцієнт кореляції	,186	-,508 ^{**}	,238	1,000
	Значення	,162	,000	,072	.
	N	58	58	58	58

** $r=0,01$

СТ – ситуативна тривожність

ОТ – особистісна тривожність

ОВ – оцінка відносин

Н – насильство

З таблиці ми бачимо негативні кореляції між оцінкою відносин ($r=-0,598$), особистісною тривожністю та аб'юзом у відносинах ($r=-0,508$).

Кореляційний коефіцієнт в першому випадку вказує на помірно сильний негативний зв'язок між ситуативною тривожністю та оцінкою відносин. Це

означає, що зі збільшенням ситуативної тривожності оцінка відносин погіршується. В другому випадку кореляційний коефіцієнт $-0,534$ вказує на помірно сильний негативний зв'язок між особистісною тривожністю та оцінкою відносин. Це означає, що люди з вищим рівнем особистісної тривожності, як правило, мають нижчу оцінку відносин.

Негативна кореляція між оцінкою відносин та насильством у відносинах вказує на помірно сильний негативний зв'язок між оцінкою відносин та насильством у відносинах. Це означає, що зі збільшенням рівня насильства в стосунках оцінка відносин погіршується.

Також була виявлена одна позитивна кореляція між ситуативною та особистісною тривожністю ($r=0,724$). Сильний позитивний зв'язок між цими видами тривожності означає, що люди, які схильні до загальної тривожності (особистісної), також більш схильні відчувати підвищену тривожність у конкретних ситуаціях (ситуативну).

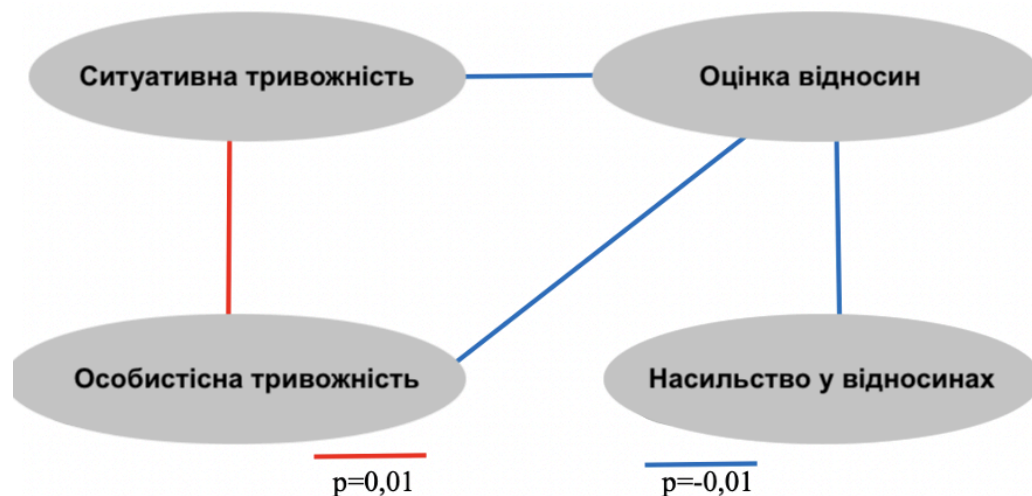

Рис. 2.7 Кореляційні в'язки в групі порівнянь

Далі для виявлення взаємозв'язків між проведеними методиками та авторською анкетною ми знову скористалися критерієм Спірмена. Отримані дані представлені в таблиці 2.8.

Коефіцієнти кореляції між змінними в експериментальній групі

		СТ	ОТ	ОВ	Н	ВВ	П В
СТ	Коефіцієнт кореляції	1,000	-0,29	-,548 [*] *	,240	-0,228	0,027
	Значення	.	,836	,000	,084	0,101	0,849
	N	53	53	53	53	53	53
ОТ	Коефіцієнт кореляції	-0,29	1,000	0,12	-,192	-0,092	0,058
	Значення	,836	.	,934	,168	0,512	0,681
	N	53	53	53	53	53	53
ОВ	Коефіцієнт кореляції	-548 ^{**}	0,12	1,000	-,450 ^{**}	1	-0,16
	Значення	,000	,934	.	,001	.	0,254
	N	53	53	53	53	53	53
Н	Коефіцієнт кореляції	,240	-,192	-,450 ^{**}	1,000	0,065	0,166
	Значення	,084	,168	,001	.	0,646	0,235
	N	53	53	53	53	53	53
ВВ	Коефіцієнт кореляції	-0,228	0,092	-0,033	0,065	1	,296 [*]
	Значення	0,101	0,512	0,814	0,646	.	0,031
	N	53	53	53	53	53	53

ПВ	Коефіцієнт кореляції	0,027	0,058	-0,16	0,166	,296*	1
	Значення	0,849	0,681	0,254	0,235	0,031	.
	N	53	53	53	53	53	53

** $r=0,01$

* $r=0,5$

СТ – ситуативна тривожність

ОТ – особистісна тривожність

ОВ – оцінка відносин

Н – насильство

ВВ – вплив війни

ПВ – партнерські відносини

З таблиці та кореляційної структури бачимо, що вплив війни загалом позитивно корелює із змінами, що виникли під впливом війни ($r=0,333$; $p=0,015$) і позитивно корелює із впливом на партнерські та подружні відносини ($r=0,296$; $p=0,03$); вплив війни на партнерські та подружні відносини має позитивну кореляцію із змінами, що виникли під впливом війни ($r=0,276$; $p=0,045$); особистісна тривожність має схожі значення зі впливом війни на відносини з родиною ($r=0,442$; $p=0,001$).

Для наочного розуміння представимо кореляційну структуру виявлених зв'язків емпіричного дослідження – рис. 2.8.

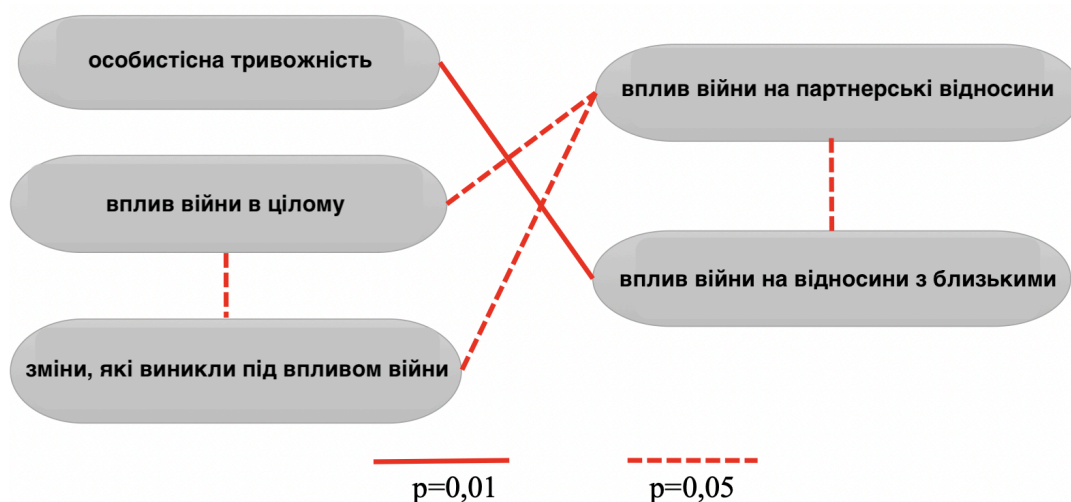

Рис. 2.8 Структура кореляційного взаємозв'язку в експериментальній групі

Далі проаналізуємо отримані кореляційні показники групи порівнянь (таблиця 2.9.).

Таблиця 2.9

Коефіцієнти кореляції між змінними в групі порівнянь

		СТ	ОТ	ОВ	Н	ВВ	П В
СТ	Коефіцієнт кореляції	1,000	,724 [*]	-,598 [*] *	0,186	0,013	0,037
	Значення	.	0	0	,0162	0,925	0,785
	N	58	58	58	58	58	58
ОТ	Коефіцієнт кореляції	,724 [*]	1	-,534 [*] *	0,238	-0,207	-0,001
	Значення	0	.	0	0,072	0,119	0,996
	N	58	58	58	58	58	58
ОВ	Коефіцієнт кореляції	-,598 ^{**}	-,534 ^{**}	1	-,508 ^{**}	-0,074	-0,021
	Значення	0	0	.	0	0,58	0,874
	N	58	58	58	58	58	58
Н	Коефіцієнт кореляції	0,186	0,238	-,508 ^{**}	1	-0,096	-0,134
	Значення	0,162	0,072	0	.	0,474	0,317
	N	58	58	58	58	58	58

ВВ	Коефіцієнт кореляції	0,013	-0,207	-0,074	0,096	1	,251
	Значення	0,925	0,119	0,814	0,58	0,474	0,057
	N	58	58	58	58	58	58

** $r=0,01$; * $r=0,5$

СТ – ситуативна тривожність

ОТ – особистісна тривожність

ОВ – оцінка відносин

Н – насильство

ВВ – вплив війни

ПВ – партнерські відносини

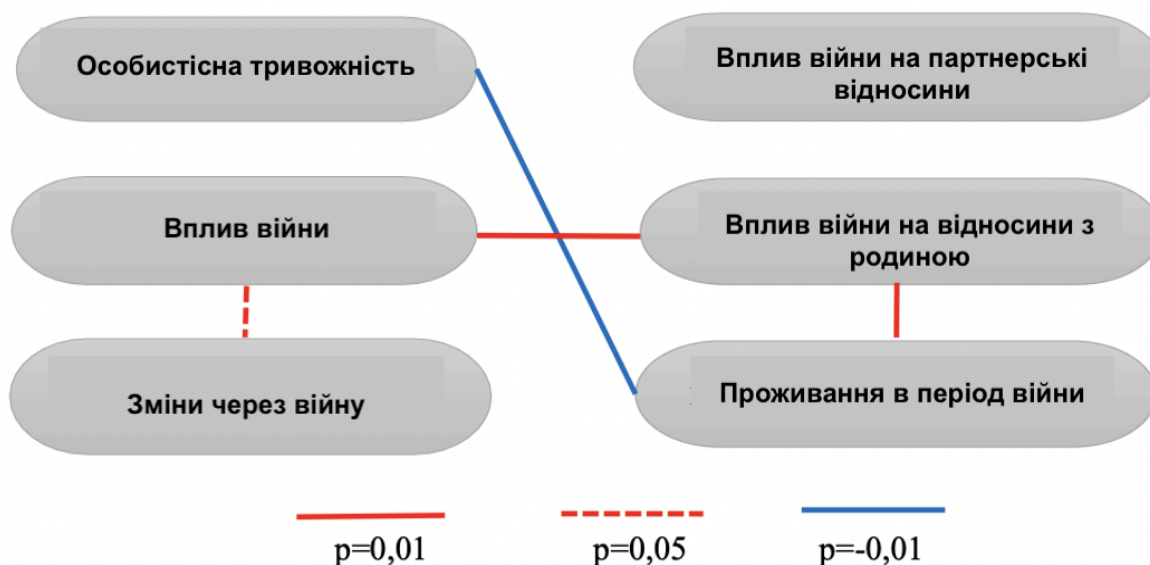

Рис. 2.8 Структура кореляційного взаємозв'язку в групі порівнянь

Виявлені нами результати можуть говорити про те, що воєнні події значно вплинули на психологічний стан респондентів – виявлено високий рівень реактивної та особистісної тривожності. Ситуація війни також вплинула і на якість відносин. Оцінка рівня благополуччя вказує на високу конфліктність у відносинах у респондентів. Серед причин виникнення проблем у партнерських та подружніх відносинах під час війни – присутні погіршення психологічного стану,

вдома від постійного інформаційного потоку, конфлікт політичних поглядів, потенційна мобілізація, тощо.

Зважаючи на зазначене вище, ми вийшли на необхідність розгляду існуючих психопрофілактичних програм аб'юзу в партнерських стосунках, що може стати прикладним інструментом для попередження та профілактики насильства в близьких партнерських стосунках.

3.2. Огляд психопрофілактичних програм аб'юзу в партнерських стосунках

Метою розробки є зниження проявів аб'юзу в партнерських відносинах шляхом підвищення рівня обізнаності щодо проблеми та наслідків для психічного та фізичного здоров'я (а також юридичного аспекту проблеми), розвитку навичок конструктивної та ефективної комунікації, а також адаптивних форм вирішення конфліктів.

Актуальність та важливість приведеного огляду можливостей профілактики аб'юзу в партнерських стосунках обумовлено деякими основними чинниками. Перш за все варто відмітити, що особистості які знаходяться у здорових стосунках зазвичай живуть довше (Ross, Mirowsky, & Goldsteen, 1990), мають більше ресурсів (Dakin & Wampler, 2008) і краще справляються з психологічними труднощами (Fincham & Beach, 2010). Навчальні тренінги щодо стосунків з'явилося протягом останніх десятиліть як один із способів допомогти людям розвивати та підтримувати здорові стосунки.

Далі будуть розглядаються питання та стратегії застосування найкращих практик, які мають певні доказові бази ефективності. Буде використовуватися термін «навчання здоровим стосункам в парі», оскільки наше обговорення включає заходи, спрямовані на партнерські романтичні стосунки дорослих, незалежно від того, чи надаються послуги парам чи окремим особам.

Для початку слід розглянути деякі програми терапії саме аб'юзивних стосунків, надалі приділивши увагу практиці окремих навичок для розвитку більш здорових стосунків.

Системна терапія аб'юзу та партнерського насильства, яке зазвичай включає терапію пар і сімейну терапію, є досить суперечливим. Дві основні критики стосуються, по-перше, що спільна відповідальність за насильство є «звинуваченням жертви», і, по-друге, проблем безпеки в методах, коли насильник і жертва перебувають у терапії разом.

Нещодавні дослідження щодо терапії були вдосконалені та модифіковані для вирішення проблем, що піднімалися у критиці. По-перше, системні втручання з парами чи сім'ями, де мало місце насильство, залежить від бажання жінки (і, у другу чергу, чоловіки) зберегти відносини. Однак рішення жінки залишитися з насильником розглядається як необхідна, але не достатня основа для продовження терапії пари чи сім'ї. Уважна оцінка перед терапією для визначення рівня ризику, а також постійний моніторинг проблем безпеки використовуються для відсіювання пар, які не є відповідними кандидатами для системного втручання. Сім'ї, у яких є серйозний ризик, відразу ж виключаються як кандидати на терапію відносин.

Neuman та Neidig дають докладний опис прототипу програми, яка виникла на основі цієї теоретичної перспективи. Терапія пар із фізичною агресією (РАСТ) – це групова програма, метою якої є припинення насильства у сім'ях, де пари хочуть зберегти свої стосунки. Як описано вище, кандидати проходять відбір на основі ретельної індивідуальної оцінки (тобто проводиться окремо) кожного партнера. Перша половина чотирнадцяти занять присвячена прийняттю відповідальності за свою агресивну поведінку та розвиток навички управління гнівом. Друга половина занять спрямована на розвиток навичок взаємовідносин щодо зменшення конфліктів, які можуть призвести до насильства. Клінічний досвід цих авторів показує, що втручання з парами призводить до більш точного моніторингу агресії та меншої проєкції відповідальності за агресію чоловіка на жінку, ніж у гендерно-специфічних програмах. Вони також припускають, що потенційні провокації, які можуть виникнути внаслідок запропонованого уникнення чоловіків

від конфлікту, вважаються безпечнішими, коли дружини беруть участь у сесіях планування.

Neuman та Neidig повідомляють, що РАСТ може бути адаптований для використання з індивідуальними парами. Вони вважають, що перевага групової терапії в тому, що пари отримують користь від досвіду інших учасників, тоді як перевага індивідуальної роботи з парою полягає у можливості особистісної контекстуалізації їхнього досвіду. В даний час розробляється послідовний формат, що поєднує гендерно-специфічну терапію та РАСТ на додаток до варіантів терапії тільки для пар та гендерно-специфічної терапії.

Справді, автори характеризують результати своєї роботи з РАСТ лише як перспективні. Вони визнають, що це системне втручання не вирішує гендерних проблем і не кидає виклик патріархальним системам переконань, які часто використовуються для виправдання насильства щодо жінок. Вони також визнають, що іноді безпека може бути порушена (наприклад, групові питання стають змістом конфлікту для деяких пар; іноді в групах можуть відбуватися спалахи гніву).

Schlee, Neuman та O'Leary вивчили 84 пари, які звернулися за лікуванням подружнього конфлікту, половина з яких була випадково спрямована на РАСТ. У 27 випадках у жінок-партнерів спостерігалися клінічно значущі симптоми ПТСР, проте вони були визнані придатними для спільних груп. Автори дійшли висновку, що ПТСР не повинно усувати жінок від участі у спільних групах, та виявили, що терапія знизилася рівень вираженого страху перед чоловіком.

Існує декілька важливих питань щодо розуміння ефективності будь-якого терапевтичного втручання. По-перше, чи втручання загалом ефективне? По-друге, для кого це найбільш чи найменш ефективно? По-третє, якщо воно ефективний, то які механізми впливу? Ми зосереджуємося на дослідженнях, опублікованих протягом останніх 20 років, відзначаючи загалом послідовні докази помірних ефектів.

Існують численні метааналізи досліджень, які вивчають ефективність терапії стосунків (Arnold & Beelman, 2019; Carroll & Doherty, 2003; Hawkins & Erickson, 2015; Hawkins, Blanchard, Baldwin & Fawcett, 2008; Fawcett, Hawkins, Blanchard, &

Carroll, 2010). Існують докази ефективності показників якості стосунків, включаючи спілкування та задоволеність стосунками ($0,30 < d < 0,36$; Hawkins et al., 2008). Декілька досліджень показали позитивний вплив на стабільність стосунків, включаючи меншу кількість розривів і розлучення (Moore, Avellar, Patnaik, Covington, & Wu, 2018; Stanley et al., 2014). Крім того, є докази того, що терапія стосунків пов'язане зі зниженою ймовірністю насильства з боку інтимного партнера (Antle, Karam, Christensen, Barbee & Sar, 2011; Braithwaite & Fincham, 2014; Markman, Renick, Floyd, Stanley, & Клементс, 1993; Мур та ін., 2018). Цей факт був відзначений у звіті Центру з контролю та профілактики захворювань США (Niolon et al., 2017).

В межах цього розділу розглядаються конкретні дослідження, які є відносно впливовими за даною проблемою. Ми починаємо з кількох великих рандомізованих контрольованих досліджень (деякі з них були коротко процитовані в попередньому абзаці, оскільки ми перерахували деякі типи конкретних результатів за проблемою). В одному з таких досліджень розглядалося наслідки Програми профілактики та виховання стосунків (PREP), яку проводять в армії США для подружжя військових. Існують докази різноманітних короткострокових впливів на якість стосунків (Allen, Stanley, Rhoades, Markman, & Loew, 2011) і суттєвого зменшення кількості розлучень через 2 роки після втручання (Stanley et al., 2014).

У Сполучених Штатах Управління у справах дітей та сімей (ACF) повідомили про погіршення стабільності сім'ї на дорослих і дітей, що спонукало уряд інвестувати кошти у зміцнення стосунків для сімей з низьким рівнем достатку. Ці зусилля відіграли важливу роль у нещодавніх досягненнях в базі доказів для терапії стосунків, включно з PREP (Carlson, Daire, & Bai, 2014a; Quirk, Strokoff, & Owen, 2014; Visvanathan, Richmond, Winder & Koenck, 2014).

ACF підтримав проведення PREP для пар, в стосунках яких присутній аб'юз. В одному довгостроковому дослідженні терапії стосунків із неодруженими парами, які очікують дитину, вплив був загалом незначний (Wood, Moore, Clarkwest, Killewald, & Monahan, 2012). Інше дослідження PREP за участю подружніх пар

продемонструвало як короткостроковий, так і довгостроковий позитивний вплив на різні параметри якості партнерських стосунків, але вплив був незначним за розміром ($0,08 < d < 0,13$; Hsueh et al., 2012; Rhoades, 2015). Ще одне дослідження PREP, яке включало як неодружені, так і подружні пари, учасники програми з більшою ймовірністю залишалися в шлюбі, здобули відданість, повідомили про краще спільне батьківство та рідше повідомляли про серйозну фізичну агресію під час подальшого спостереження (Moore та ін., 2018), проте і тут не було статистично значущих впливів на інші параметри якості стосунків (наприклад, задоволення).

У різних дослідженнях впливу в рамках цих ініціатив, фінансованих АСФ, результати були дещо багатообіцяючими, але також неоднозначними. Хоча деякі ставлять під сумнів доцільність цих зусиль (наприклад, Johnson, 2012; Karney & Bradbury, 2005; Randles, 2017), інші заперечують, що існують різні причини для оптимізму (наприклад, Hawkins та ін., 2013). Halpern-Meekin (2019) провів серію інтерв'ю з учасниками такої програми, зазначивши, наскільки вони високо оцінили послуги та застосування ними вивчених стратегій. Вона також представила широке обговорення соціальної бідності та того, що вона не є просто похідною від економічної бідності, припускаючи, що програми можуть приділяти більше уваги покращенню соціальних зв'язків.

Дійсно, одним із найяскравіших результатів зусиль АСФ є те, що тип послуг, який раніше рідко був доступний для тих, хто перебуває в не вигідному економічному становищі, став більш доступним для вразливих верств населення (Hawkins, 2015).

Деякі терапевтичні програми стосунків доступні в режимі «онлайн», одна з яких полягає в тому, щоб пом'якшити перешкоди для людей, які відвідують їх особисто (наприклад, догляд за дітьми, транспорт, графіки роботи). У серії рандомізованих досліджень з цією метою Fincham (Fincham 2014) продемонстрували ефективність комп'ютерної версії PREP (ePREP), показавши статистично значущий вплив на прихильність, спілкування, тривогу, депресію та аб'юз. В іншій серії досліджень програма, розроблена Doss, Christiansen з колегами

(OurRelationship; заснована на інтегративній поведінковій терапії пар, ІВСТ), була представлена онлайн. Пари, які брали участь у втручанні, повідомили про збільшення рівня задоволеності стосунками та впевненості, зменшення симптомів депресії та покращення якості життя ($0,18 < d < 0,69$; Doss et al., 2016; Doss, Roddy, Nowlan, Rothman, & Christiansen, 2019).

І «ePREP», і «OurRelationship» були протестовані на національній (Сполучені Штати) і великій вибірці неблагополучних пар в рамках інноваційного проекту під керівництвом Doss та ACF. Всі пари були набрані та обслуговувалися онлайн. Проект залучив пари, які були не тільки в економічній скруті, але й шукали допомоги для своїх стосунків. Отже, це дослідження не слід розглядати як оцінку терапії стосунків, орієнтованої на первинну профілактику, але воно також не є дослідженням, що оцінює терапію для пар. Пари, які отримували будь-яке втручання, також отримали чотири короткі коучинг-сесії, практика, яка, як було показано, значно покращує завершення програми (Rothman, Roddy, & Doss, 2019).

Обидві програми продемонстрували позитивний вплив порівняно з контрольною групою зі списку очікування на результати, включаючи задоволеність стосунками та конфліктність ($0,47 < d < 0,76$; Doss, Knopp, Roddy, Rothman, Hatch, & Rhoades), а також на показники суб'єктивного благополуччя (Roddy, Rothman, & Doss, 2018b).

Доступні й інші онлайн-версії навчання стосункам, у тому числі ті, що більше спрямовані на терапію (наприклад, «Сила двох», «Перевірка стосунків», тощо). Онлайн-програми представляють важливий новий та доступний для більшості пар шлях до терапії аб'юзивних стосунків.

Хоча «золотим стандартом» протягом останніх десятиліть було залучення обох партнерів відданих пар до участі в терапії стосунків, є багато переваг у підходах, які залучають окремих осіб. Розглянемо два випадки. У першому випадку, можливо, лише один партнер у відданих стосунках може (або буде) присутній, але увага залишається на існуючих стосунках. Хоча зазвичай ефект буде сильнішим, коли присутні обидва партнери (Rauer et al., 2014), відвідування одного партнера може бути кращим, ніж жодного.

Wadsworth, Markman та колеги (Wadsworth & Markman, 2012) порівняли підхід, за яким пари випадковим чином розподіляли для участі в терапії стосунків або разом, як пари, або в групах, де чоловіки або жінки з пар брали участь поодиночі. Зміст втручання в кожному стані був загалом однаковим, але була особлива спроба допомогти тим, хто перебував у індивідуальному стані, перенести те, чого вони навчилися, у стосунки з партнером. Аналізуючи короткотермінові результати, вони виявили позитивний вплив на стрес і подолання для пар і груп, що склали лише жінки, але набагато менше доказів ефективності для груп, що склали лише чоловіки. Враховуючи, що існує так багато можливостей охопити більшу вибірку для терапії стосунків, де інший партнер міг не мати змоги брати участь, наразі актуальним завданням є розробка програм, як один партнер може перенести те, що він або вона дізнався (лася), у власні стосунки.

У другому випадку індивідуально-орієнтованої терапії стосунків увага була зосереджена на допомозі людям у виборі стосунків і поведінці, незалежно від будь-яких конкретних стосунків або бажаності продовження цих стосунків (Rhoades & Stanley, 2009; Stanley & Rhoades, 2009).). Наразі існують різні такі навчальні програми, спеціально розроблені для груп людей, в тосунках яких присутній аб'юз та стосуються таких питань, як рішення щодо стосунків, вибір партнера та інтимна безпека (PREP's Within My Reach, Pearson, Stanley, & Rhoades, 2005, 2015; Програма «Вибери партнера», 2016). Хоча вони ще не базуються на рандомізованих моделях, докази, отримані в результаті різних оцінок спільноти щодо індивідуального виховання стосунків, є обнадійливими. Було виявлено позитивний зв'язок із індивідуальним благополуччям (наприклад, тривога та депресія; Carlson, Rappleya, Daire, Harris, & Liu, 2017) і конфліктною поведінкою (Antle et al., 2013; Carlson, Wheeler, & Adams, 2018; Visvanathan та ін., 2014).

Відзначаючи бар'єри особистих зусиль, Doss та Roudi (2017) вивчали індивідуально орієнтовану версію «OurRelationship» у пілотному дослідженні з використанням рандомізованого дизайну та контрольної групи в списку очікування. Вони досліджували короткострокові наслідки втручання, проведеного особам з аб'юзивними стосунками. На відміну від дослідження Wadsworth et al.

(2011), як зазначалося раніше, вибірка Nowlan та ін. складалася з тих, хто або шукав послуги лише для себе, або шукав послуги, орієнтовані на пару, але їхні партнери або не могли, або не хотіли брати участь.

Зараз ми зосереджуємося на деяких практиках терапії стосунків. Приведені рекомендації ґрунтуються на розглянутих вище емпіричних дослідженнях і накопиченому досвіду. Існують різноманітні публікації про найкращі практики, всі з різними акцентами та методологіями (Halford, Markman, Kline, & Stanley, 2003; Halford, Markman, & Stanley, 2008; Markman, Williams, Einhorn, & Stanley, 2007).

В процесі аналізу наявних публікацій було виявлено, що лише невелика кількість програм має статистично-значущі дослідницькі традиції, які включають довгу серію досліджень ефективності (Jakubowski, Milne, Brunner, & Miller, 2004). Серед них PREP, Relationship Enhancement, Couple Communication, Couple CARE, Ein Partnerschaftliches Lernprogramm (німецька адаптація PREP) і Couples Coping Enhancement Training (CCET). Існує багато досліджень результатів цих підходів (Bodenmann & Shantinath, 2004; Guerney & Maxson, 1990; Hahlweg et al., 1998; Halford et al., 2001, 2004; Markman et al., 1993; Miller, Nunally, & Wackman, 1976; Stanley et al., 2014). Проте не всі ці підходи постійно оновлюються або широко доступні.

Підхід з використанням коучингу: ряд підходів включають поєднання навчання навичкам іншого змісту. Якщо застосований підхід включає блоки, де практикуються навички, а отже інформування учасників щодо використання цих навичок допоможе підвищити ефективність програми. На ранніх етапах у цій галузі лабораторні дослідження надавали багато тренувань парам, які вивчали навички. В міру того, як навчання стосункам перемістилося з лабораторій у суспільство, коучингу стали приділяти менше уваги, оскільки його стало важче реалізувати. Хоча це може бути випадковим збігом, розмір ефекту для результатів у останніх дослідженнях також нижчий, ніж у попередніх дослідженнях (Hawkins, 2008). Можливо, однією з причин є відносна відсутність акценту в багатьох поточних зусиллях на наданні інструктажу для учасників.

Приведемо варіант того, як забезпечити подібний коучинг для пар. Якщо планується використовувати тренерів, вони повинні бути навчені та під наглядом. Для початку, тренери повинні відвідати всю програму принаймні один раз, щоб добре зрозуміти, що вони викладають. Потім керівники програм повинні навчати їх далі, розігруючи різні сценарії. Ідеальна ситуація передбачає наявність одного тренера на пару. Маючи більшу групу, варто попросити учасників підняти руки, якщо у них виникне запитання під час вправи, даючи їм зрозуміти, що тренер может прийти на допомогу. Після періоду практики варто надати час групі та поставити запитання про використання навичок, над якими вони щойно працювали. Для великих груп учасників додаткові тренери можуть відвідувати частини семінару, де основна увага приділяється отриманню нових навичок (Rothman et al., 2019).

На основі вищезазначеного огляду, була розроблена авторська програма, що включала в себе **тренінг навичок** ефективної комунікації, міжособистісної ефективності та вирішення конфліктів.

Завдання програми:

- 1) розвиток навичок емоційної регуляції та емоційного інтелекту;
- 2) розвиток навичок міжособистісної ефективності;
- 3) розвиток навичок вирішення конфліктів.

Кількість занять: 2 блоки по 4 заняття, кожне заняття тривалістю 1 год. 20

Етапи реалізації

Етапи реалізації тренінгу		
№	Назва етапу	Мета етапу
1	Організаційний	Знайомство, презентація основних організаційних моментів програми..
2	Основний	Застосування методів та технік з метою профілактики аб'юзивних проявів та практики тренінгу навичок, що передбачені завданнями програми.
3	Підсумковий	Рефлексія отриманих знань та навичок, а також досвіду роботи в групі під керівництвом психолога.

ЗАНЯТТЯ № 1

Мета заняття: познайомити учасників з поняттям аб'юзу в партнерських стосунках та можливостях профілактики та корекції.

Обладнання: мультимедійна дошка, електронна презентація (кількість слайдів – 24), маркери, фліпчарт, стікери, роздаткові матеріали.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Знайомство. Обговорення основних організаційних моментів та правил проведення тренінгу. Наголошення на важливості виконання домашніх завдань та відпрацювання навичок в повсякденних умовах.

II. Основний етап.

Знайомство. Вправа «Очікування»: пара на стікері пише свої очікування та прикріплює до фліпчарту.

Проведення вступної лекції з метою виконання психоосвітньої функції тренінгу: поняття аб'юзу, його види та прояви, можливості профілактики та корекції негативних патернів.

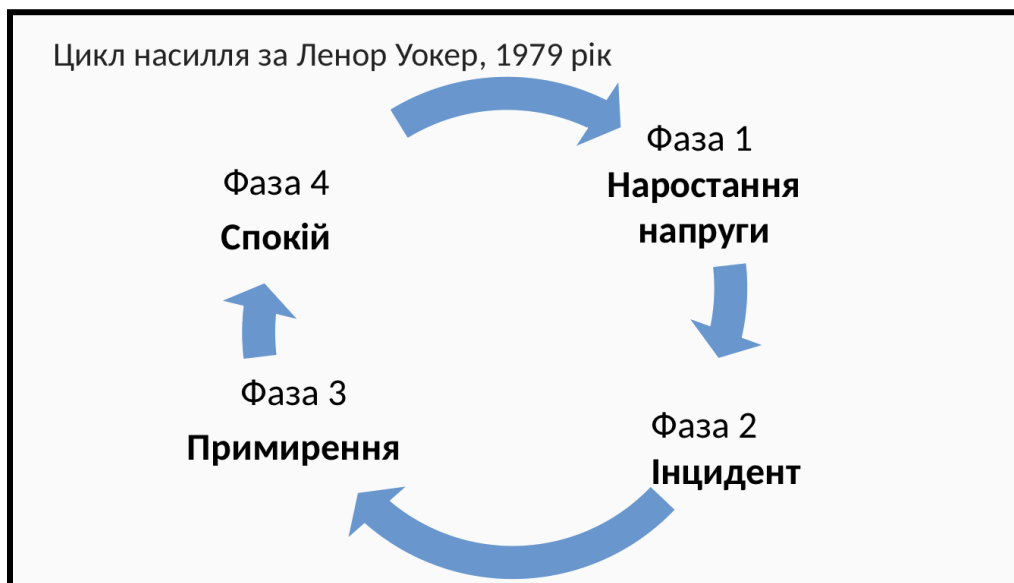
Нижче приведені приклади мультимедійних слайдів, які застосовувалися для пар.

Аб'юз та здоров'я

ВООЗ та інші медичні організації звертають все більше уваги на проблеми, пов'язані з насильством - адже воно призводить до прямих і непрямих наслідків для здоров'я, низької якості життя і втрати працездатності.

Фізичне насильство рідко є цілю аб'юзера.
Найчастіше це силова гра, призначена показати жертві «хто начальник», щоб відновити втрачений контроль.

III. Заключений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань.
Надання домашнього завдання.

ЗАНЯТТЯ № 2

Мета заняття: розвиток навичок ідентифікації власних емоцій та розвиток емоційної регуляції.

Обладнання та матеріали: фліпчарт, маркери, роздаткові матеріали зі щоденником емоцій. Презентація: як розпізнавати свої емоції.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Надання зворотного зв'язку з минулого заняття, рефлексія.

II. Основний етап.

Вправа «Емоційна шкала»: наводиться приклад тригерної ситуації та кожен партнер оцінює свої емоції на цю ситуацію.

Вправа «Щоденник емоцій» (джерело: когнітивно-поведінкова терапія).

Обговорення: диспут про способи управління емоціями.

III. Заключений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань.
Надання домашнього завдання – ведення щоденника емоцій.

ЗАНЯТТЯ № 3

Мета: розвиток навичок переносимості до невизначеності та дистресу в тригерних для пари ситуаціях.

Обладнання та матеріали: електронна презентація, фліпчарт, маркери, роздаткові матеріали з техніками переносимості дистресу.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Надання зворотного зв'язку з минулого заняття, рефлексія.

II. Основний етап.

Електронна презентація: «Переносимість дистресу в партнерських стосунках та її важливість».

Практична вправа: техніка «СТОП» (джерело: діалектико-поведінкова терапія).

Рольові ігри: використання стратегій поведінки в типових тригерних та конфліктних ситуаціях в партнерських стосунках.

III. Заклучений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань.
Надання домашнього завдання – використання техніки «СТОП» у реальних ситуаціях та рефлексія результатів.

ЗАНЯТТЯ № 4

Мета заняття: розвиток навичок ефективної взаємодії та комунікації в парі.

Обладнання та матеріали: електронна презентація, фліпчарт, маркери, роздаткові матеріали з техніками міжособистісної ефективності.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Надання зворотного зв'язку з минулого заняття, рефлексія.

II. Основний етап.

Презентація: «основи міжособистісної ефективності («ЧЕСТЬ», «ПОПРОСИ», «ДРУГ», «навички валідації», «діалектика»).

Практична вправа: відпрацювання технік «ЧЕСТЬ», «ПОПРОСИ», «ДРУГ» в парах.

III. Заключений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань. Надання домашнього завдання – практика технік у реальних тригерних ситуаціях в партнерських стосунках.

ЗАНЯТТЯ № 5

Мета заняття: розвиток навичок встановлювати та підтримувати здорові межі в парі.

Обладнання та матеріали: електронна презентація, фліпчарт, маркери.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Надання зворотного зв'язку з минулого заняття, рефлексія.

II. Основний етап.

Презентація: «Що таке межі та їх важливість у стосунках».

Практична вправа «Мої межі»: кожен партнер визначає свої особисті межі та обговорює їх з партнером.

Диспут: «як ефективно сповіщати про свої межі?».

III. Заключений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань. Надання домашнього завдання – практика встановлення меж у стосунках та рефлексія результатів.

ЗАНЯТТЯ № 6

Мета заняття: навчання пар ефективним методам комунікації в конфліктних ситуаціях.

Обладнання та матеріали: електронна презентація, фліпчарт, маркери, роздаткові матеріали з техніками комунікації.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Надання зворотного зв'язку з минулого заняття, рефлексія.

II. Основний етап.

Презентація: «Принципи ефективної комунікації в конфліктах».

Практична вправа: використання техніки «Я-повідомлень».

Практика технік у реальних та змодельованих тригерних конфліктних ситуаціях.

III. Заклучений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань. Надання домашнього завдання – використання «Я-повідомлень» у повсякденних ситуаціях та рефлексія результатів.

ЗАНЯТТЯ № 7

Мета заняття: навчити пари ефективним стратегіям вирішення конфліктів.

Обладнання та матеріали: електронна презентація, фліпчарт, маркери, роздаткові матеріали з техніками вирішення конфліктів.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Надання зворотного зв'язку з минулого заняття, рефлексія.

II. Основний етап.

Презентація: «Стратегії вирішення конфліктів (компроміс, співпраця, уникання тощо)».

Практична вправа: використання моделі вирішення конфліктів в парах.

Практика вирішення конфліктів у змодельованих тригерних ситуаціях.

III. Заключений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань. Надання домашнього завдання – практика стратегій вирішення конфліктів у реальних тригерних ситуаціях та їх рефлексія.

ЗАНЯТТЯ № 8

Мета заняття: підвести підсумки тренінгу, обговорити результати, обговорити подальші кроки.

Обладнання та матеріали: електронна презентація, фліпчарт, маркери, анкети для зворотного зв'язку.

Тривалість: 60 хвилин.

I. Організаційний етап.

Вітання учасників. Надання зворотного зв'язку з минулого заняття, рефлексія.

II. Основний етап.

Вправа «Колесо життя»: оцінка учасниками своїх змін протягом тренінгу.

Анкетування: заповнення анкет для зворотного зв'язку.

Фінальна дискусія: підведення підсумків, обговорення вражень та планів на майбутнє.

III. Заключений етап.

Підведення підсумків заняття. Рефлексія отриманої інформації та знань. Вправа «Побажання»: кожна пара висловлює побажання одна одній та іншим парам.

Загальний висновок тренінгу: структура тренінгу заснована на принципах діалектично-поведінкової терапії Марші Лінехан, що сприяє глибокому розумінню теми, розвитку навичок ефективної комунікації, вирішення конфліктів та профілактиці аб'юзивних стосунків.

Висновки до розділу 3

В результаті проведеного емпіричного дослідження виявлені статистично-значущі дані що свідчать про те, що під час воєнного стану значно збільшується кількість аб'юзу в партнерських стосунках. Умови невизначеності та нестабільності, страх за життя, невизначеність майбутнього та соціальна ізоляція стають тригерами для прояву агресії та насильницької поведінки. Особливо це стосується пар, де один партнер безпосередньо бере участь у бойових діях або обоє партнерів знаходяться під постійною загрозою обстрілів. Крім того, дослідження показало, що більша кількість респондентів відзначають погіршення комунікації з партнером, зниження рівня довіри та зростання емоційної дистанції. Це, в свою чергу, призводить до виникнення непорозумінь, які часто переростають в конфлікти.

Загалом, виявлені нами результати можуть говорити про те, що воєнні події значно вплинули на психологічний стан респондентів – виявлено високий рівень реактивної та особистісної тривожності. Ситуація війни також вплинула і на якість відносин. Оцінка рівня благополуччя вказує на високу конфліктність у відносинах у респондентів. Серед причин виникнення проблем у партнерських та подружніх відносинах під час війни – присутні погіршення психологічного стану,

втома від постійного інформаційного потоку, конфлікт політичних поглядів, потенційна мобілізація, тощо.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що під час воєнного стану особливо важливою є робота з парами та сім'ями з метою надання психологічної підтримки та допомоги у вирішенні конфліктних ситуацій. Актуальною є розробка програми психологічної допомоги, спрямовані на зменшення рівня стресу та агресії, а також на зміцнення емоційних зв'язків між партнерами.

Таким чином, емпіричне дослідження виявило значні негативні наслідки воєнного стану для партнерських відносин та підкреслило важливість комплексної підтримки постраждалих пар. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку ефективних стратегій профілактики та вирішення конфліктів, що виникають в умовах воєнних дій.

З метою реалізації описаних вище напрямків дослідження, були розглянуті емпірично-доказові програми, направлені на зниження проявів насильства у партнерських відносинах шляхом підвищення рівня обізнаності щодо проблеми та наслідків для психічного та фізичного здоров'я (а також юридичного аспекту проблеми), розвитку навичок конструктивної та ефективної комунікації, а також адаптивних форм вирішення конфліктів. Розглядалися стратегії застосування найкращих практик, які мають певні доказові бази ефективності.

ВИСНОВКИ

Насильство, в широкому значенні поняття, є зовнішнім впливом однієї людини на іншу. Воно може виявлятися у формі фізичної дії, яка становить пряму чи непряму загрозу життю людини або таку загрозу, яка спрямована на завдання шкоди людському життю. Механізми та технології насильства полягають у тому, що люди примушуються до певних вчинків або утримуються від них за допомогою дії іншої людини. Феномен насильства можна інтерпретувати як різновид панівних, владних відносин. Аналізуючи в контексті міжособистісних відносин, панування та владу можна визначити, як різновид механізм ухвалення рішення, при якому один суб'єкт приймає рішення за іншого проти волі останнього.

Аб'юзивні стосунки – це відносини, у яких одна людина порушує особисті кордони, принижує, допускає жорстокість до іншої людини. Аб'юз небезпечний не лише у фізичному плані: будь-яка форма тиску позначається на психічному стані. Це зниження самооцінки, втрата почуття власної гідності, постійна тривога, депресія, тощо. Аб'юзивні стосунки – це нерівноправні відносини, в яких є агресор і жертва, де агресор часто порушує особисті межі жертви, виявляючи психологічне, фізичне насильство по відношенню до жертви.

Воєнний стан створює специфічні умови для функціонування суспільства, що зумовлює зростання рівня стресу, відчуття страху, невизначеності та ін. Для багатьох людей основним джерелом взаємодії виявились члени сім'ї та партнери, які не емігрували. Описані чинники можуть значно впливати на міжособистісні стосунки, підвищуючи ймовірність виникнення аб'юзивних взаємодій. Тривалі періоди стресу та напруги можуть призвести до погіршення психічного здоров'я, що, у свою чергу, може спровокувати агресивну поведінку. Вивчення психологічних особливостей аб'юзивних стосунків під час воєнного стану допоможе краще розуміти механізми виникнення насильства та розробити

ефективні стратегії для профілактики та надання кваліфікованої психологічної допомоги постраждалим (емоційно, фізично, економічно, тощо) особам

Досвід воєнного стану впливає майже на всі аспекти соціально-економічного життя. Бідність зростає, і часто існують обмежені можливості отримання доходу; ці стреси можуть сприяти випадкам насильства у стосунках. У дослідженні біженців із дев'яти різних країн бідність неодноразово вказувалась як причина насильства в партнерських відносинах.

Описані в першому розділі чинники впливають на якість відносин між партнерами, проте самі воєнні події не можуть безпосередньо викликати насильство, хоча у тих близьких відносинах, де аб'юзивні відносини вже були, можуть посилюватись. Стрес, пов'язаний із ризиком тілесних ушкоджень внаслідок обстрілів, переживанням сильних емоційних станів, призупиненням роботи та падінням доходів, може посилювати готовність зміщати злість і фрустрацію на партнера. Звідси – зростає динаміка вчинення насильства по відношенню до іншого партнера.

Зважаючи на проаналізований масив теоретичних та емпіричних досліджень, ми вийшли на необхідність проведення власного емпіричного дослідження і виявлення змісту проявів аб'юзу в партнерських стосунках під час воєнного стану.

Метою дослідження було визначено вивчення проявів аб'юзивних стосунків в партнерських відносинах в умовах воєнного стану. Під час аналізу зібраних даних, основну увагу було зосереджено на визначенні впливу воєнних дій на динаміку та якість взаємин між партнерами, а також на частоту та характер випадків аб'юзу.

В результаті проведеного емпіричного дослідження виявлені статистично-значущі дані що свідчать про те, що під час воєнного стану значно збільшується кількість аб'юзу в партнерських стосунках. Умови невизначеності та нестабільності, страх за життя, невизначеність майбутнього та соціальна ізоляція стають тригерами для прояву агресії та насильницької поведінки. Особливо це стосується пар, де один партнер безпосередньо бере участь у

бойових діях або обоє партнерів знаходяться під постійною загрозою обстрілів. Крім того, дослідження показало, що більша кількість респондентів відзначають погіршення комунікації з партнером, зниження рівня довіри та зростання емоційної дистанції. Це, в свою чергу, призводить до виникнення непорозумінь, які часто переростають в конфлікти.

Загалом, виявлені нами результати можуть говорити про те, що воєнні події значно вплинули на психологічний стан респондентів – виявлено високий рівень реактивної та особистісної тривожності. Ситуація війни також вплинула і на якість відносин. Оцінка рівня благополуччя вказує на високу конфліктність у відносинах у респондентів. Серед причин виникнення проблем у партнерських та подружніх відносинах під час війни – присутні погіршення психологічного стану, втома від постійного інформаційного потоку, конфлікт політичних поглядів, потенційна мобілізація, тощо.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що під час воєнного стану особливо важливою є робота з парами та сім'ями з метою надання психологічної підтримки та допомоги у вирішенні конфліктних ситуацій. Актуальною є розробка програми психологічної допомоги, спрямовані на зменшення рівня стресу та агресії, а також на зміцнення емоційних зв'язків між партнерами.

Таким чином, емпіричне дослідження виявило значні негативні наслідки воєнного стану для партнерських відносин та підкреслило важливість комплексної підтримки постраждалих пар. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку ефективних стратегій профілактики та вирішення конфліктів, що виникають в умовах воєнних дій.

З метою реалізації описаних вище напрямків дослідження, були розглянуті емпірично-доказові програми, направлені на зниження проявів насильства у партнерських відносинах шляхом підвищення рівня обізнаності щодо проблеми та наслідків для психічного та фізичного здоров'я (а також юридичного аспекту проблеми), розвитку навичок конструктивної та ефективної комунікації, а також

адаптивних форм вирішення конфліктів. Розглядалися стратегії застосування найкращих практик, які мають певні доказові бази ефективності.

Результати емпіричного дослідження та описаних психопрофілактичних заходів допоможуть створити та впровадити превентивні заходи, спрямовані на зменшення рівня насильства в партнерських стосунках та підтримку постраждалих. Окрім зазначеного вище, дослідження надає рекомендації для соціальних інститутів щодо покращення системи захисту та підтримки вразливих груп населення під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1) Блага, А.Б. Динаміка домашнього насильства в умовах війни // Юридичний електронний науковий журнал. 2023. №1. С. 355-358.
- 2) Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В.Т. Бусел. К.: Перун, 2007. 1736 с.
- 3) Всесвітній звіт про насильство проти жінок. Інформаційний бюлетень. Женева: ВООЗ, 2020. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women#:~:text=Estimates%20published%20by%20WHO%20indicate,violence%20is%20intimate%20partner%20violence> (дата звернення: 18.05.2024).
- 4) Всесвітній звіт про насильство та здоров'я. Женева: ВООЗ, 2002. URL: <http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/9241545615.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
- 5) Дорош С., Зануда А. Пів року війни Росії проти України у 10 цифрах. Київ, 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62610639> (дата звернення: 18.05.2024)
- 6) Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. No 2229-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 18.05.2024)
- 7) Звіт «Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (І півріччя 2022 року)». ЮрФем, 2022. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/Проект-дослідження-РЄ.docx—кopia.docx-2.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
- 8) Змисла, М. Домашнє насильство крізь призму війни. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/> (дата звернення: 18.05.2024).
- 9) Харитонова, О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії

НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ : науково-практичний посібник. Харків, 2018. 344 с.

10) Adler-Baeder, F., Calligas, A., Skuban, E., Keiley, M., Ketring, S., & Smith, T. (2013). Linking changes in couple functioning and parenting among couple relationship education participants. *Family Relations*, 62, 284 – 297. <https://doi.org/10.1111/fare.12006>

11) Allen, E. S., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Loew, B., & Markman, H. J. (2012). The effects of marriage education for Army couples with a history of infidelity. *Journal of Family Psychology*, 26, 1 – 10. <https://doi.org/10.1037/a0026742>

12) Allen, E. S., Stanley, S. M., Rhoades, G. K., Markman, H. J., & Loew, B. A. (2011). Marriage education in the Army: Results of a randomized clinical trial. *Journal of Couple and Relationship Therapy*, 10, 309 – 326. <https://doi.org/10.1080/15332691.2011.613309>

13) Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355–370. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.355>

14) Amato, P. R. (2014). Does social and economic disadvantage moderate the effects of relationship education on couples? An analysis of data from the 15-month Building Strong Families evaluation. *Family Relations*, 63, 343 – 355. <https://doi.org/10.1111/fare.12069>

15) Amato, P. R., & DeBoer, D. (2004). The transmission of divorce across generations: Relationship skills or commitment to marriage? *Journal of Marriage and Family*, 63, 1038 – 1051. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.01038.x>

16) analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 481–489. <https://doi.org/10.1177/026540758900600105>

17) Antle, B. F., Karam, E., Christensen, D. N., Barbee, A. P., & Sar, B. K. (2011). An evaluation of healthy relationship education to reduce intimate partner violence. *Journal of Family Social Work*, 14, 387 – 406. <https://doi.org/10.1080/10522158.2011.616482>

- 18) Antle, B., Sar, B., Christensen, D., Karam, E., Ellers, F., Barbee, A., & van Zyl, M. (2013). The impact of the Within My Reach relationship training on relationship skills and outcomes for low-income individuals. *Journal of Marital and Family Therapy*, 39, 346–357. <https://doi.org/10.1111/j.175-0606.2012.00314.x>.
- 19) Arnold, L. S., & Beelman, A. (2019). The effects of relationship education in low-income couples: A meta-analysis of randomized-controlled evaluation studies. *Family Relations*, 68, 22–38. <https://doi.org/10.1111/fare.12325>
- 20) Axsom, D., Rhatigan, D. Using the Investment Model to Understand Battered Women’s Commitment to Abusive Relationships. *Journal of Family Violence* 21(2), 153-162. DOI: 10.1007/s10896-005-9013-z
- 21) Baloushah S, Mohammadi N, Taghizadeh Z, Taha A, Farnam F. Learn to live with it: Lived experience of Palestinian women suffering from intimate partner violence. *J Family Med Prim Care* 2019;8:2332-. Доступно по адресу: <http://www.jfmprc.com/text.asp?2019/8/7/2332/263772>.
- 22) Barton, A. W., Beach, S. R. H., Lavner, J. A., Bryant, C. M., Kogan, S. M., & Brody, G. H. (2017). Is communication a mechanism of relationship education effects among rural African Americans? *Journal of Marriage and Family*, 79, 1450–1461. <https://doi.org/10.1111/jomf.12416>
- 23) Barton, A. W., Beach, S. R. H., Wells, A. C., Ingels, J. B., Corso, P. S., Sperr, M. C., Anderson, T. N., & Brody, G. H. (2018). The Protecting Strong African American Families Program: A randomized controlled trial with rural African American couples. *Prevention Science*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11121-018-0895-4>
- 24) Baucom, K. J. W., Chen, X. S., Perry, N. S., Revolorio, K. Y., Reina, S., & Christensen, A. (2018). Recruitment and retention of low-SES ethnic minority couples in intervention research at the transition to parenthood. *Family Process*, 57, 308–323. <https://doi.org/10.1111/famp.12287>
- 25) Beach, S. R. H., Barton, A., Lei, M. K., Brody, G., Kogan, S., Hurt, T., Fincham, F., & Stanley, S. (2014). The effect of communication change on long-term reductions in arguing in front of youth: Impact of the Promoting Strong African

American Families (ProSAAF) program. *Family Process*, 53, 580–595. <https://doi.org/10.1111/famp.12085>

26) Beach, S. R. H., Hurt, T. R., Fincham, F. D., Franklin, K. J., McNair, L. M., & Stanley, S. M. (2011). Enhancing marital enrichment through spirituality: Efficacy data for prayer focused relationship enhancement. *Psychology of Religion and Spirituality*, 3, 201 – 216. <https://doi.org/10.1037/a0022207>

27) Bodenmann G., Bradbury, T. N., & Pihet, S. (2009). Relative contributions of treatment-related changes in communication skills and dyadic coping skills to the longitudinal course of marriage in the framework of marital distress prevention. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50, 1 – 21. <https://doi.org/10.1080/10502550802365391>

28) Bodenmann, G., & Shantinath, S. D. (2004). The couples coping enhancement training (CCET): A new approach to prevention of marital distress based upon stress and coping. *Family Relations*, 53, 477–484. <https://doi.org/10.1111/j.0197-6664.2004.00056.x>

29) Bradford, A. B., Erickson, C., Smith, T. A., Adler-Baeder, F., & Ketring, S. A. (2014b). Adolescents' intentions to use relationship interventions by demographic group: Before and after a relationship education curriculum. *The American Journal of Family Therapy*, 42, 293–303. <https://doi.org/10.1080/01926187.2013.864945>

30) Bradford, A. B., Hawkins, A. J., & Acker, J. (2015). If we build it, they will come: Exploring policy and practice implications of public support for couple and relationship education for lower income and relationally distressed couples. *Family Process*, 54, 639–654. <https://doi.org/10.1111/famp.12151>

31) Bradford, A., B., Adler-Baeder, F. A., Ketring, S. A., Bub, K. L., Pittman, J. F., & Smith, T. A. (2014a). Relationship quality and depressed affect among a diverse sample of relationally unstable relationship education participants. *Family Process*, 63, 219–231. <https://doi.org/10.1111/fare.12064>

32) Braithwaite, S. R., & Fincham, F. D. (2007). ePREP: Computer based prevention of relationship dysfunction, depression and anxiety. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26, 609–622. <https://doi.org/10.1521/jscp.2007.26.5.609>

- 33) Braithwaite, S. R., & Fincham, F. D. (2011). Computer-based dissemination: A randomized clinical trial of ePREP using the actor partner interdependence model. *Behaviour Research and Therapy*, 49, 126–131. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2010.11.002>
- 34) Braithwaite, S. R., & Fincham, F. D. (2014). Computer-based prevention of intimate partner violence in marriage. *Behavior Research and Therapy*, 54, 12–21. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2013.12.006>
- 35) Braithwaite, S. R., Lambert, N. M., Fincham, F. D., & Pasley, K. (2010). Does college-based relationship education decrease extradyadic involvement in relationships? *Journal of Family Psychology*, 24, 740–745. <https://doi.org/10.1037/a0021759>
- 36) Braukhaus, C., Hahlweg, K., Kroeger, C., Groth, T., & Fehm-Wolfsdorf, G. (2003). The effects of adding booster sessions to a prevention training program for committed couples. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 31, 325–336. <https://doi.org/10.1017/S1352465803003072>
- 37) Brown, K.S. (2019). #metoo: Sexual Harassment within Psychology, Social Work, and Marriage/Couple and Family Therapy Training Programs. *Journal of Feminist Family Therapy*, 31(4), 195-210.
- 38) Burr, B. K., Hubler, D. S., Gardner, B. C., Roberts, K. M., & Patterson, J. (2014). What are couples saying about relationship education? A content analysis. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 13, 177–197. <https://doi.org/10.1080/15332691.2013.852493>
- 39) Capaldi, D. M., Kim, H. K., & Shortt, J. W. (2007). Observed initiation and reciprocity of physical aggression in young, at-risk couples. *Journal of Family Violence*, 22, 101 – 111. <https://doi.org/10.1007/s10896-007-9067-1>
- 40) Carlson, R. G., Daire, A. P., & Bai, H. (2014a). Examining relationship satisfaction and individual
- 41) Carlson, R. G., Fripp, J., Munyon, M. D., Daire, A. P., Johnson, J. M., & DeLorenzi, L. (2014b). Examining passive and active recruitment for low-income

couples in relationship education. *Marriage & Family Review*, 50, 76–91. <https://doi.org/10.1080/01494929.2013.851055>

42) Carlson, R. G., Rappleyea, D. L., Daire, A. P., Harris, S. M., & Liu, X. (2017). The effectiveness of couple and individual relationship education: Distress as a moderator. *Family Process*, 56, 91–104. <https://doi.org/10.1111/famp.12172>

43) Carlson, R. G., Wheeler, N. J., & Adams, J. (2018). The influence of individual-oriented relationship education on equality and conflict-related behaviors. *Journal of Counseling & Development*, 96, 144–154. <https://doi.org/10.1002/jcad.12188>

44) Carroll EM, Rueger DB, Foy DW, et al: Vietnam combat veterans with posttraumatic stress disorder: analysis of marital and cohabitating adjustment. *J Abnorm Psychol* 1985;94:329–337.

45) Carroll, J. S., & Doherty, W. J. (2003). Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research. *Family Relations*, 52, 105–118. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00105.x>

46) Catani, C. (2010). War at Home - a Review of the Relationship between War Trauma and Family Violence. *Verhaltenstherapie*.

47) Clyde, T. L., Hawkins, A. J., & Willoughby B. J. (2019). Revising premarital relationship interventions for the next generation. *Journal of Marital and Family Therapy*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/jmft.12378>

48) Collette, A. (2019). Reclaiming "Victim" Through Untold Stories: An Analysis of the Personal Stories of Women Who Have Survived Violence. (Unpublished master's thesis). Marquette University, Milwaukee, Wisconsin.

49) Cordero, Annel, "Understanding Experiences of Female Survivors of Domestic Violence: Stories of Strength, Resilience, and Mechanisms that Assist in Leaving Violent Relationships" (2014). All Graduate Theses and Dissertations . 2165. <https://digitalcommons.usu.edu/etd/2165>

50) Cowan, C. P., Cowan, P.A., & Barry, J. (2011). Couples' groups for parents of preschoolers: Ten-year outcomes of a randomized trial. *Journal of Family Psychology*, 25, 240–250. <https://doi.org/10.1037/a0023003>

- 51) Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2014). Controversies in couple relationship education (CRE): Overlooked evidence and implications for research and policy. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20, 361–383. <https://doi.org/10.1037/law0000025>
- 52) Cowan, P., Cowan, C., Pruett, M., Pruett, K., & Wong, J. (2009). Promoting fathers' engagement with children: Preventive interventions for low-income families. *Journal of Marriage & Family*, 71, 663–679. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00625.x>
- 53) Cronin, V.L.. Silence Is Golden: Older Women's Voices and the Analysis Of Meaning Among Survivors of Domestic Violence. (Unpublished doctoral dissertation). Syracuse University, Syracuse, New York//<https://surface.syr.edu/etd/19/>
- 54) Daire, A. P., Carlson, R. G., Barden, S. M., & Jacobson, L. (2014). Intimate partner violence (IPV) protocol readiness model. *The Family Journal*, 22, 170 – 178. <https://doi.org/10.1177/1066480713513708>
- 55) Dakin, J. D., & Wampler, R. S. (2008). Money doesn't buy happiness, but it helps: Marital satisfaction, psychological distress, and demographic differences between low and middle income clinic couples. *American Journal of Family Therapy*, 36, 300 – 311. <https://doi.org/10.1080/01926180701647512>
- 56) Derrington, R., Johnson, M., Menard, A., Ooms, T., & Stanley, S. (2010). Making distinctions among different types of intimate partner violence: A preliminary guide. Fairfax, VA: The National Healthy Marriage Resource Center and The National Resource Center on Domestic Violence. Retrieved from <https://www.healthymarriageinfo.org/wp-content/uploads/2017/12/Making-Distinctions-Among.pdf>
- 57) Devaney, B., & Dion, R. (2010). 15-Month impacts of Oklahoma's Family Expectations Program. Washington, DC: Mathematica Policy Research.
- 58) distress for low-to-moderate income couples in relationship education. *The Family Journal*, 22, 282 – 291. <https://doi.org/10.1177/1066480714529741>
- 59) Doss, B. D., Cicila, L. N., Georgia, E. J., Roddy, M. K., Nowlan, K. M., Benson, L. A., & Christensen, A. (2016). A randomized controlled trial of the web-based OurRelationship program: Effects on relationship and individual functioning.

Journal of Consulting and Clinical Psychology, 84, 285–296.
<https://doi.org/10.1037/ccp0000063>

60) Doss, B. D., Knopp, K., Roddy, M. K., Rothman, K., Hatch, S. G., & Rhoades, G. K. (in press). Online programs improve relationship functioning for distressed low-income couples: Results from a nationwide randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*.

61) Doss, B. D., Roddy, M. K., Nowlan, K. M., Rothman, K., & Christensen, A. (2019). Maintenance of gains in relationship and individual functioning following the online OurRelationship program. *Behavior Therapy*, 50, 73 – 86. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2018.03.011>

62) Doss, B. D., Thum, Y., Sevier, M., Atkins, D. C., & Christensen, A. (2005). Improving relationships: Mechanisms of change in couple therapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 624–633. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.4.624>

63) Duley, L. (2012). *A Qualitative Phenomenological Study of the Lived Experiences of Women Remaining in Abusive Relationships* (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses (AAT 3497881)

64) Eidelson, R., & Epstein, N. (1982). Cognitions and relationship maladjustment: Development of a measure of dysfunctional relationship beliefs. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 50, 715–720. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.50.5.715>

65) Engsheden, N., Fabian, H., & Sarkadi, A. (2013). Offering relationship education (PREP) for couples during pregnancy: Self-selection patterns. *Family Relations*, 62, 676 – 685. <https://doi.org/10.1111/fare.12032>

66) Fawcett, E. B., Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., & Carroll, J. S. (2010). Do premarital education programs really work? A meta-analytic study. *Family Relations*, 59, 232 – 239. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2010.00-598.x>

67) Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (2010). Marriage in the new millennium: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 72, 630 – 649. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00722.x>

- 68) Fincham, F. D., & Bradbury, T. N. (1987). The impact of attributions in marriage: A longitudinal
- 69) Galovsky T, Lyons JA: Psychological sequelae of combat violence: a review of the impact of PTSD on the veteran's family and possible interventions. *Aggress Violent Behav* 2003;9:477–501.
- 70) Gormley, K., McPherson-Halket, M., Mello, N., Pravder-Mirkin, M., & Rosenthal, L. (2014). Stay With or Leave the Abuser? The Effects of Domestic Violence Vicim's Decision on Attributions Made by Young Adults. *Journal of Family Violence* 29(1), 35-49. DOI 10.1007/s10896-013-9555-4
- 71) Gormley, K., McPherson-Halket, M., Mello, N., Pravder-Mirkin, M., & Rosenthal, L. (2014). Stay With or Leave the Abuser? The Effects of Domestic Violence Vicim's Decision on Attributions Made by Young Adults. *Journal of Family Violence* 29(1), 35-49. DOI 10.1007/s10896-013-9555-4
- 72) Gottman, J. M. (1993) A theory of marital dissolution and stability. *Journal of Family Psychology*, 7, 57–75. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.7.1.57>
- 73) Gubits, D., Lowenstein, A. E., Harris, J., & Hsueh, J. (2014). Do the effects of a relationship education program vary for different types of couples? Exploratory subgroup analysis in the supporting healthy marriage evaluation (OPRE Report 2014-22). Washington, DC: Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.
- 74) Guerney, B. G., Jr., & Maxson, P. (1990). Marital and family enrichment research: A decade review and look ahead. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 1127–1134. <https://doi.org/10.2307/353323>
- 75) Hahlweg, K., & Richter, D. (2010). Prevention of marital instability and distress. Results of an 11-year longitudinal follow-up study. *Behaviour Research and Therapy*, 48, 377–383. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2009.12.010>
- 76) Hahlweg, K., Markman, H. J., Thurmaier, F., Engl, J., & Eckert, V. (1998). Prevention of marital distress: Results of a German prospective longitudinal study.

- Journal of Family Psychology, 12, 543 – 556.
<https://doi.org/10.1037/0893-3200.12.4.543>
- 77) Halford, K. W., Petch, J., Creedy, D. K., & Gamble, J. (2011). Intimate partner violence in couples seeking relationship education for the transition to parenthood. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 10, 152 – 168.
<https://doi.org/10.1080/15332691.2011.562835>
- 78) Halford, K. W., Sanders, M. R., & Behrens, B. C. (2001). Can skills training prevent relationship problems in at-risk couples? Four-year effects of
- 79) Halford, W. K., & Bodenmann, G. (2013). Effects of relationship education on maintenance of couple relationship satisfaction. *Clinical Psychology Review*, 33, 512 – 525. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.02.001>
- 80) Halford, W. K., Markman, H. J., & Stanley, S. M. (2008). Strengthening couple relationships with education: Social policy and public health perspectives. *Journal of Family Psychology*, 22, 497–505. <https://doi.org/10.1037/a0012789>
- 81) Halford, W. K., Moore, E., Wilson, K. L., Farrugia, C., & Dyer, C. (2004). Benefits of flexible delivery relationship education: An evaluation of the Couple CARE Program. *Family Relations*, 53, 469–476.
<https://doi.org/10.1111/j.0197-6664.2004.00055.x>
- 82) Halford, W., Markman, H. J., Kline, G. H., & Stanley, S. M. (2003). Best practice in couple relationship education. *Journal of Marital and Family Therapy*, 29, 385–406. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2003.tb01214.x>
- 83) Hannan, A. (2015). Over her shoulder: What are women's relationship perceptions when there has been lived experience of domestic violence within that relationship?. Retrieved from http://ro.ecu.edu.au/theses_hons/239
<https://stopdomesticviolence.com.au/archives/proceedings-std16.pdf>
- 84) Jacobson IG, Ryan MA, Hooper TI, et al: Alcohol use and alcohol-related problems before and after military combat deployment. *JAMA* 2008;300:663–675.
- 85) Langhinrichsen-Rohling J, Capaldi DM. Clearly we've only just begun: developing effective prevention programs for intimate partner violence. *Prev Sci*. 2012

Aug;13(4):410-4. doi: 10.1007/s11121-012-0310-5. PMID: 22752380; PMCID: PMC3405177.

86) Leisenring, A. (2006). Confronting "Victim" Discourses: The Identity Work of Battered Women. *Symbolic Interaction*, 29(3), 307-330. <https://doi.org/10.1525/si.2006.29.3.307//>
<https://psycnet.apa.org/record/2006-20998-002>

87) Meyer, S. Why women stay: A theoretical examination of rational choice and moral reasoning in the context of intimate partner violence. *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 45(2), 179-193. DOI: 10.1177/0004865812443677

88) Murphy, C.M., & Cascardi, M. (2005). Treating the abusive partner: an individualized cognitive-behavioral approach. Guilford Press.

89) Parrott DJ, Drobos DJ, Saladin ME, et al: Perpetration of partner violence: effects of cocaine and alcohol dependence and posttraumatic stress disorder. *Addict Behav* 2003;28:1587–1602.

90) Riggs DS, Byrne CA, Weathers FW, et al: The quality of the intimate relationships of male Vietnam veterans: problems associated with posttraumatic stress disorder. *J Trauma Stress* 1998;11:87–101.

91) Seltzer J. A.: Families Formed Outside of Marriage. *Journal of Marriage and Family* 62(4):1247–1268. 2020.

92) Stanley, S. M., Carlson, R. G., Rhoades, G. K., Markman, H. J., Ritchie, L. L., & Hawkins, A. J. (2020). Best practices in relationship education focused on intimate relationships. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 69(3), 497–519. <https://doi.org/10.1111/fare.12419>

93) Travers Á, McDonagh T, Cunningham T, Armour C, Hansen M. The effectiveness of interventions to prevent recidivism in perpetrators of intimate partner violence: A systematic review and meta-analysis. *Clin Psychol Rev.* 2021 Mar;84:101974. doi: 10.1016/j.cpr.2021.101974. Epub 2021 Jan 14. PMID: 33497921

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Авторська експрес-анкета щодо визначення ставлення респондентів до
війни

1. Ваші стосунки з партнером змінилися за останні 12 місяців.

Повністю згоден

Згоден

Важко сказати

Не згоден

Повністю не згоден

2. Як саме змінилися ваші стосунки з партнером з початку військових дій?

Суттєво погіршилися

Дещо погіршилися

Не змінилися

Трохи покращилися

Суттєво покращилися

3. Вкажіть ступінь згоди з таким твердженням: з початком воєнних дій між
нами збільшилися конфлікти / прояви насильства зі сторони партнера.

Повністю згоден

Згоден

Важко сказати

Не згоден

Повністю не згоден

4. З ким Ви проживаєте/мешкали в період воєнних дій (загострених)?

Самостійно

З партнером

З родиною

З друзями

5. Як Ви можете охарактеризувати Ваші стосунки з Вашим партнером/чоловіком зараз?

Суттєво погіршилися

Дещо погіршилися

Не змінилися

Трохи покращилися

Суттєво покращилися

ДОДАТОК Б

Шкала реактивної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна

Бланк 1

Інструкція: прочитайте кожну з наведених нижче позицій та закресліть цифру у відповідній графі праворуч залежно від того, як ви почуваетесь в даний момент. Над питаннями довго не замислюйтесь, оскільки правильних та неправильних відповідей немає. Залежно від самопочуття в момент закресліть найвдалішу вам цифру: «1» – немає, це не так так; «2» – мабуть, так; «3» – вірно; «4» – цілком правильно.

1. Ви спокійні 1 2 3 4
2. Вам ніщо не загрожує 1 2 3 4
3. Ви перебуваєте у напрузі 1 2 3 4
4. Ви відчуваєте жаль 1 2 3 4
5. Ви почуваетесь вільно 1 2 3 4
6. Ви засмучені 1 2 3 4
7. Вас хвилюють можливі невдачі 1 2 3 4
8. Ви почуваетесь відпочилою людиною 1 2 3 4
9. Ви стурбовані 1 2 3 4
10. Ви відчуваєте почуття внутрішнього задоволення 1 2 3 4
11. Ви абсолютно впевнені у собі 1 2 3 4
12. Ви нервуєте 1 2 3 4
13. Ви не знаходите собі місця 1 2 3 4
14. Ви роздуті 1 2 3 4
15. Ви відчуваєте скутість і напруження 1 2 3 4
16. Ви задоволені 1 2 3 4
17. Ви стурбовані 1 2 3 4
18. Ви занадто переймаєтеся собою 1 2 3 4

19. Вам радісно 1 2 3 4

20. Вам приємно 1 2 3 4

Ситуативная тривожність (СТ) визначається за ключем:

$(СТ) = (3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18) - (1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20) +$

Бланк 2

Інструкція: Прочитайте (прослухайте) уважно кожна з наведених нижче пропозицій і закресліть (запишіть) підходящу вам цифру справа залежно від цього, як ви себе відчуваєте зазвичай. Цифри справа означають: «1» – що ніколи; «2» – іноді; «3» – часто; «4» – майже завжди.

1. Ви відчуваєте задоволення 1 2 3 4

2. Ви швидко втомлюєтеся 1 2 3 4

3. Ви легко можете заплакати 1 2 3 4

4. Ви хотіли бути настільки ж щасливою людиною, як інші 1 2 3 4

5. Буває, що програєте тому, що недостатньо швидко приймаєте рішення 1 2 3 4

6. Ви почуваетесь бадьорою людиною 1 2 3 4

7. Ви спокійні, хладнокровні і зібрані 1 2 3 4

8. Очікування труднощів дуже турбує вас 1 2 3 4

9. Ви занадто переживаєте через дрібниці 1 2 3 4

10. Ви буваєте цілком щасливі 1 2 3 4

11. Ви приймаєте обходитися без близько до серця 1 2 3 4

12. Вам бракує впевненості у собі 1 2 3 4

13. Ви почуваетесь безпечно 1 2 3 4

14. Ви намагаєтеся уникати критичних ситуацій і труднощів 1 2 3 4

15. У Вас буває хандра, туга 1 2 3 4

16. Ви буваєте задоволені 1 2 3 4

17. Всякі дрібниці відволікають вас 1 2 3 4

18. Ви так переживаєте розчарування, що потім довго не можете про нього забути 1 2 3 4

19. Ви урівноважена людина 1 2 3 4

20. Вас охоплює сильне занепокоєння,

як ви думки про свої добрі справи і турботах 1 2 3 4

Особистісна тривожність (ОТ) визначається по ключу:

$$(OT) = (2, 3, 4, 5, 8, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 20) - (1, 6, 7, 10, 13, 16, 19) + 35$$

Результати оцінюються зазвичай, у градаціях:

До 30 балів – низька;

31 – 45 балів – середня;

46 балів і більше – висока тривожність.

ДОДАТОК Г

Модифікована складова шкала насильства К. Хегерті

Інструкція: Ці питання стосуються Вашого особистого досвіду інтимних стосунків. Під інтимними стосунками маються на увазі близькі сексуальні стосунки з чоловіком/дружиною, цивільним чоловіком/дружиною, партнером/партнеркою, нареченим/нареченою тощо. протягом місяця та більше. Відповідайте Так чи Ні.

1. Чи Ви коли-небудь вступали в інтимні відносини?
2. Чи перебуваєте Ви в інтимних відносинах останні 3 місяці?
3. В даний час Ви перебуваєте в інтимних відносинах?
4. Ви боїтеся свого справжнього чоловіка/дружини або партнера/партнерш?
5. Чи боялися Ви коли-небудь когось зі своїх партнерів/партнерок?

6. Нижче перераховуються дії, які Ваш(а) чоловік(и)/партнер(и) міг(ла) застосовувати стосовно Вас за останні 10 місяців, а також їх частота. Якщо у Вас не було партнера/партнерки протягом останніх 10 місяців, дайте відповідь на ці твердження, маючи на увазі останнього партнера/партнерки, які у Вас був(а).

Напроти кожного затвердження обведіть, будь ласка, кружком одну з цифр від 0 до 5, вказуючи, як часто за останні 10 місяців. Ваш чоловік/партнер(а) вчиняв(ла) ці дії по відношенню до Вас.

Дії	Як часто це траплялося протягом останніх 10 місяців?					
	Ніколи	Тільки один раз	Від 2 До 11 Раз	Один раз на Місяць	Один раз на Тиждень	Щодня
1. Говорив(а) мені, що я недостатньо для неї/його хороший(а)	0	1	2	3	4	5
2. Не пускав(а) мене до лікаря	0	1	2	3	4	5
3. Переслідував(а) мене	0	1	2	3	4	5
4. Намагався налагодити мою сім'ю, друзів і дітей проти мене.	0	1	2	3	4	5
5. Замикав мене в квартирі/ кімнаті	0	1	2	3	4	5
6. Шльопав(а) мене	0	1	2	3	4	5
7. Силою і погрозами змушував мене займатися сексом, коли я не хотів і говорив їй про це.	0	1	2	3	4	5
8. Говорив(а) мені, що я некрасива, потвора.	0	1	2	3	4	5

9. Намагався не дати мені спілкуватися або не бачитися з моєю сім'єю	0	1	2	3	4	5
10. Бил(а)/штовхав(а) мене	0	1	2	3	4	5
11. Вартував(а), чекав(а) мене біля мого дому	0	1	2	3	4	5
12. Казав(ла), що це я провокую її/його на жорстоке поводження зі мною	0	1	2	3	4	5
13. Переслідував(а) мене телефонними дзвінками	0	1	2	3	4	5
14. Тряс(ла) мене	0	1	2	3	4	5
15. Намагався змусити мене займатися сексом, коли я не хотів і говорив їй про це.	0	1	2	3	4	5
16. Переслідував(ла) мене на роботі	0	1	2	3	4	5
17. Товкав(а), хапав чи тряс мене	0	1	2	3	4	5

18. Нападав на мене з ножем, пістолетом, або іншою зброєю	0	1	2	3	4	5
19. Казав(ла), що я погано впораюся по дому	0	1	2	3	4	5
20. Казав(ла), що я дура(к).	0	1	2	3	4	5
21. Говорив(а), що крім неї/його я нікому не потрібен/потрібна	0	1	2	3	4	5
22. Забирав(ла) мої гроші і залишав(ла) мене без копійки	0	1	2	3	4	5
23. Бив чи намагався побити мене чимось	0	1	2	3	4	5
24. Не хотів, щоб я спілкувався зі своїми подругами/друзями	0	1	2	3	4	5
25. Засовував сторонні предмети мені у піхву/проти бажання чіпала мій член	0	1	2	3	4	5
26. Забороняв мені працювати поза домом	0	1	2	3	4	5

ДОДАТОК Д

Опитувальник «Самопочуття, активність, настрої (САН)»

Самопочуття добре	3 2 1 0 1 2 3	Самопочуття погане
Почуваюся сильним	3 2 1 0 1 2 3	Почуваюся слабким
Пасивний	3 2 1 0 1 2 3	Активний
Малорухливий	3 2 1 0 1 2 3	Рухливий
Веселий	3 2 1 0 1 2 3	Сумний
Добрий настрої	3 2 1 0 1 2 3	Поганий настрої
Працездатний	3 2 1 0 1 2 3	Розбитий
Сповнений сил	3 2 1 0 1 2 3	Знесилений
Повільний	3 2 1 0 1 2 3	Швидкий
Бездіяльний	3 2 1 0 1 2 3	Діяльний
Щасливий	3 2 1 0 1 2 3	Нещасливий
Життєрадісний	3 2 1 0 1 2 3	Похмурий
Напружений	3 2 1 0 1 2 3	Розслаблений
Здоровий	3 2 1 0 1 2 3	Хворий
Байдужий	3 2 1 0 1 2 3	Захоплений
Спокійний	3 2 1 0 1 2 3	Схвильований
Захоплений	3 2 1 0 1 2 3	Сумовитий
Радісний	3 2 1 0 1 2 3	Печальний
Відпочивший	3 2 1 0 1 2 3	Стомлений
Свіжий	3 2 1 0 1 2 3	Виснажений
Сонливий	3 2 1 0 1 2 3	Збуджений
Бажання відпочити	3 2 1 0 1 2 3	Бажання працювати
Спокійний	3 2 1 0 1 2 3	Стурбований
Оптимістичний	3 2 1 0 1 2 3	Песимістичний
Витривалий	3 2 1 0 1 2 3	Втомлений
Бадьорий	3 2 1 0 1 2 3	Млявий
Думати важко	3 2 1 0 1 2 3	Думати легко
Розсіяний	3 2 1 0 1 2 3	Уважний
Сповнений сподівань	3 2 1 0 1 2 3	Розчарований
Задоволений	3 2 1 0 1 2 3	Незадоволений